

TUNNETAITOTUOKIOT PÄIVÄKODISSA

Jere Laurila ja

Maiju Valkama

Opinnäytetyö, syksy 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakoniatyön vir-
kakelpoisuus

Sosionomi (AMK) + lastentarhan-
opettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Laurila, Jere & Valkama, Maiju. Tunnetaitotuokiot päiväkodissa. Helsinki, syksy, 2016. 69s., 3 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus + lastentarhaopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli järjestää tunnetaitotuokioita 3–5-vuotiaille lapsille kristillisessä päiväkotiki Petrassa sekä koota tuokioista erillinen suunnitelma päiväkodin myöhempää käyttöä varten. Tuokioiden tarkoituksena oli tukea kohderyhmän tunnetaitoja ja näin ollen myös sosiaalisia taitoja.

Opinnäytetyö on työelämälähtöinen ja toiminnallinen. Työelämän yhteistyötahona toimi Keski-Uudenmaan kristillinen päiväkotiki Petra, joka toimii Järvenpäässä kristillisen koulun yhteydessä. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen uuden varhaiskasvatussuunnitelman muotoutuessa ja korostaessa sosiaalisia ja tunnetaitoja osana ihmisen kehitystä.

Tunnetaitotuokioita valmisteltiin suunnitteleamalla jokaiselle tuokiolle teema ja niiden mukaan sisältö. Suunnitelmaa tehdessä perehdyttiin aihetta koskevaan lähdekirjallisuuteen. Tuokioihin valittiin kymmenen osallistujaa päiväkodin lastentarhaopettajan avustuksella.

Tunnetaitotuokioista ja –suunnitelmasta saatu palaute oli pääosin positiivista. Yhteistyötaho tulee käyttämään materiaalia osana tunnekasvatustaan. Opinnäytetyön onnistumista arvioitiin päiväkodin henkilökunnan arvioinnin sekä oman reflektoinnin avulla. Henkilökunta piti tunnetaitotuokioita sekä suunnitelmaa onnistuneena, vaikka antoi myös rakentavaa palautetta ja kehitysideoita.

Asiasanat: varhaiskasvatus, tunnekasvatus, tunnetaidot, sosiaaliset taidot, hengellinen kasvu

ABSTRACT

Laurila, Jere and Valkama, Maiju. Supporting emotional skills in day care center. 69 p., 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2016. Diaconia University of Applied Sciences. Degree: Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services, Option in Diaconal Social Work, Option in Kindergarten Teacher.

The aim of the thesis was to plan and execute activities that support the development of three-to-five-year old children's emotional ability. The goal was that the co-operating day care center could get tools for emotional skills education. The goal was also to support and inspire children in emotional and social abilities.

The thesis was a practical and work oriented thesis. The co-operation partner was Keski-Uudenmaan kristillinen päiväkoti Petra, which is a day care center connected to the Christian school in Järvenpää.

The planning of the sessions started by choosing a theme and suitable content for every meeting. Six sessions were planned and three executed with functional methods. Ten children were chosen for the sessions with the help of the kindergarten teacher.

The feedback on the execution and planning of the sessions was mainly good. Assessment of the production was carried out by the educators from the kindergarten. The production was evaluated also by our reflection in the process. The educators intended to use the material in the future as a part of emotional education and thought that the sessions and the plan were successful even though they also gave some constructive criticism and ideas for developing the production.

Key words: early childhood education, emotional education, emotional skills, social skills, spiritual growth.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUS	7
3 3–5-VUOTIAAN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS	11
3.1 3–5–vuotiaan tunne-elämän kehitys	11
3.2 Lapsen sosiaaliset taidot	12
4 LAPSEN HENGELLINEN KASVU	15
4.1 Uskontokasvatus ja kristillinen kasvatus	15
4.2 Lapsen hengellinen kasvu ja kehitys	17
5 VARHAISKASVATTAJA LAPSEN TUNNETAITOJA TUKEMASSA	19
5.1 Lapsiryhmän ohjaaminen	19
5.2 Lapsen ja kasvattajan vuorovaikutus	20
5.3 Lapsen tunnetaidot ja niiden tukeminen	22
6 TUNNETAITOTUOKIOIDEN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA ARVIOINTI...24	
6.1 Tuokioiden tarve	24
6.2 Tuokioiden suunnittelu	24
6.3 Tuokioiden sisältö ja toiminta	27
6.3.1 Toimintatuokio 1: Jännitys ja Pelko	27
6.3.2 Toimintatuokio 2: Pettymys ja Suru	28
6.3.3 Toimintatuokio 3: Onnellisuus ja Ilo	30
6.3.4 Toimintatuokio 4: Kateus ja Viha	31
6.3.5 Toimintatuokio 5: Rohkeus	32
6.3.6 Toimintatuokio 6: Häpeä	33
6.4 Yhteistyötahon arviointi	34
7 POHDINTA	36

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	36
7.2 Oman työskentelyn arviointi ja ammatillinen kasvu	37
LÄHTEET	41
LIITE 1: KIRJE VANHEMMILLE.....	46
LIITE 2: PALAUTEKYSELY	47
LIITE 3: TUNNETAITOTUOKIOSUUNNITELMA	48

1 JOHDANTO

Tunnetaidot ovat saaneet 2000-luvulla paljon huomiota varhaiskasvatuksessa. Muun muassa Helsingin Sanomat (Repo 2015) julkaisi artikkelin, jossa asiantuntijat peräänkuuluttavat tunnetaitojen tukemista mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyssä. Suomalaisista tutkijoista erityisesti Lea Pulkkinen ja Katja Kokko ovat tutkimuksillaan osoittaneet tunnetaitojen, tunnesäätelyn ja sosiaalisten ongelmien ratkaisun kyvyn tärkeyden koulumenestyksen ja työelämän kannalta (Kanninen & Sigfrids-2012, 188).

Uuden varhaiskasvatuslain voimaantulon aiheuttama murrosvaihe on saanut aikaan paljon keskustelua muun muassa kasvavista ryhmäkoista ja mahdollisista vaikutuksista varhaiskasvatuksen laatuun (Mahkonen 2016, 48). Markku Lahtelan runo kiteyttää hyvin varhaiskasvatukseen panostamisen tärkeyden.

*”Te näette lapsen
mutta näettekö sen aikuisen
joka tästä lapsesta kasvaa
ja sen aikuisen lapset
ja nämä lapset aikuisina
ja heidän lapsensa
kaikki kolmannet ja neljännet polvet;
ja näette lapsen
mutta näettekö sen ihmiskunnan
joka tästä lapsesta kasvaa?”*

(Markku Lahtela 1971, 8)

Toteutimme toiminnallisen opinnäytetyön Keski-Uudenmaan kristilliseen päiväkotiki Petraan, johon Maijulla oli aiemman harjoittelunsa kautta yhteys. Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja sen idea syntyi päiväkotiki Petran toiveista ja mielenkiinnostamme tunnetaitoja kohtaan.

Tässä opinnäytetyössä on avattu käsitteistöä ja teoriaa tunnetaitokasvatuksesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Toimintaa on raportoitu ja arvioitu niin omien kuin yhteistyötahon havaintojen kautta teoreettisessa viitekehyksessä.

Opinnäytetyömme koostuu toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja raportoinnista. Suunnittelimme yhteistyöpäiväkodillemme kuusi toimintatuokiota, joista kolme toteutettiin. Toiminta oli osa päiväkodin laajempaa tunnetaitojen kasvatussuunnitelmaa. Toiminnassa näkyi myös kristillinen näkökulma päiväkodin painotuksen ja Jeren diakoniatyön suuntautumisvaihtoehdon mukaisesti. Toiminnassa kunnioitettiin päiväkodin arvoja ja toimintatapoja.

2 VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatus kristillisessä päiväkotiki Petrossa

Varhaiskasvatukseksi kutsutaan käytännön kasvatustoimintaa varhaislapsuudessa. Se on kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka tapahtuu eri toimintaympäristöissä. Sen tavoitteena on edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksen keskeisenä toimintaympäristönä on päivähoito, jossa sosiaaliset ja pedagogiset tehtävät nivoutuvat luonnollisesti yhteen. (Happo 2008, 99.) Varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatusta toteutetaan muun muassa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa tai muussa toiminnassa, kuten kerhoissa ja leikkitoiminnassa. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Järvenpäässä varhaiskasvatuspalveluiden avulla järjestetään palveluverkko, joka koskettaa varhaiskasvatusta ja esiopetusta. Avointa varhaiskasvatusta järjestävät Perhekeskus Maahinen, Mannerheimin lastensuojeluliitto sekä Järvenpään seurakunta. Lisäksi varhaiskasvatusta tarjoavat kaupungin kanssa yksityiset päiväkodit. Kristillinen päiväkotiki Petra on yksityinen päiväkotiki. (Järvenpään kaupunki i.a.a.)

Kristillinen päiväkotiki Petra on vuonna 2005 toimintansa aloittanut päiväkotiki Järvenpäässä. Päiväkotiki ylläpitää Keski-Uudenmaan kristillisen koulun ja päiväkodin kannatusyhdistys ry. Petrossa toiminta pohjautuu kristillisiin arvoihin. Päiväkodissa on kaksi ryhmää: 2–5-vuotiaat sekä esikoululaiset. Päiväkotiryhmässä on yksi lastentarhaopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. (Keski-Uudenmaan kristillinen päiväkotiki Petra 2015, 2015–2016.)

Lapsen kanssa tulee opetella ja kehittää hänen sosiaalisia ja emotionaalisia taitojaan, joita häneltä puuttuu tai löytää uusia toimintatapoja esimerkiksi aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen ”työkaluiksi”. Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on opettaa lapselle myönteisiä tapoja toimia ja vaikuttaa sosiaalisessa kanssa-

käymisessä toisten ihmisten kanssa. Varhaiskasvattajan tulee tunnistaa ja havaita ne tilanteet, joissa vääristyneet toimintatavat ovat muotoutuneet ja ohjata lapsia toimimaan niin, että jokainen lapsi saa myönteisen kokemuksen vuorovaikutuksesta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 10–11.)

Päiväkoti Petrassa toiminta-ajatuksena on tarjota lapselle turvallinen, lämmin ja innostava kasvu- ja oppimisympäristö. Tavoitteena on, että jokainen löytää ainutlaatuisuutensa ja oppia kunnioittamaan kanssaihmiä sekä luontoa. Myös kasvatuskumppanuus on kehityksen tukena. Arvoina päiväkodissa vaalitaan kristillisyyttä, lapsen ainutlaatuisuutta sekä kodin ja päiväkodin yhteistyötä Päiväkodissa myös painotetaan kristittyjen yhteyteen kasvatuksessa ja opetuksessa. (Keski-Uudenmaan kristillinen päiväkotiperhe 2015.)

Menetelminä Petrassa käytetään ”kohtaa, kosketa, kuuntele” -ajatusta. Aikuinen huomioi lapsen yksilönä, kehuu, rohkaisee ja kannustaa tätä. 2–5-vuotiaat on myös jaettu pienryhmiin, joissa pystytään olemaan vuorovaikutuksessa lapseen paremmin. (Toimintasuunnitelma 2015–2016.)

Petrassa toiminta perustuu Järvenpään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan. Päiväkodissa toteutetaan myös ”Liikkuva lapsuus Järvenpäässä” -hanketta, jonka rahoituksen on myöntänyt Etelä-Suomen aluevirasto (Järvenpään kaupunki i.a.b.)

2.2 Varhaiskasvatustilanne

Suomessa varhaiskasvatukseen on oikeus jokaisella alle kouluikäisellä lapsella. Päätösvalta varhaiskasvatukseen osallistumisesta on lapsen huoltajalla, lukuun ottamatta 1.8.2015 alkaen velvoitettua esiopetusta, joka valmistaa lapsen koulunkäyntiin. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015.)

Varhaiskasvatusta ohjaavat opetushallituksen laatimat valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä varhaiskasvatustilanne. Näiden perusteiden

mukaan kunnat ja kaupungit laativat omat varhaiskasvatussuunnitelmansa. Lisäksi jokaiselle lapselle, niin päiväkodissa kuin perhepäivähoidossakin, laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Opetushallitus uusii parhaillaan varhaiskasvatuksen perusteita, jotka astuvat voimaan vuonna 2017. Vuoteen 2017 asti varhaiskasvatusta ohjaavat suositukset löytyvät Stakesin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -oppaasta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015.) Stakesin laatiman varhaiskasvatuksen perusteiden tavoitteena on, että varhaiskasvatus on yhdenvertaista koko maassa. Tavoitteena on myös sisällöllisen kehittämisen ohjaaminen sekä varhaiskasvatuksen laadun edistäminen samankaltaistamalla toiminnan järjestämistä koskevia perusteita. (Stakes 2005, 7.)

Yli 40 vuotta olemassa ollut päivähoitolaki on edelleen olemassa, mutta vuoden 2015 jälkeen siinä ei ole ollut yhtäkään alkuperäistä pykälää voimassa. Lähes jokaista pykälää onkin muokattu 1990-luvun jälkeen. Nyt päivähoitolakia sovitetaan varhaiskasvatuslain nimikkeeseen alle 2015–2019. Tavoitteena on, että Suomeen säädetään järjestyksessään ensimmäinen varhaiskasvatuslaki. (Mahkonen 2016, 19.)

Uuden varhaiskasvatuslain voimaantuloajankohta säädettiin 1.8.2015 alkavaksi. Ensivaiheen uudistusten jälkeen uusittujen säännösten kohdalla päivämäärä oli 1.8.2016. Kyseiset päivämäärät koskivat vasta päivähoitolain nimikkeeseen vaihtamista varhaiskasvatuslaiksi sekä päivähoitolain muutettuja pykäläitä. Varhaiskasvatuslaki astuukin asteittain voimaan (Mahkonen 2016, 24–25). Varhaiskasvatuslaki koostuu neljästäkymmenestäkuudesta pykälästä, joista 33 pykälää on ollut voimassa sellaisenaan jo ennen lain voimaantuloa 1.8.2015. Lakiin on kirjattu myös viisi täysin uutta pykälää. (Mahkonen 2016, 34).

Varhaiskasvatuslakia sovelletaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena järjestetyssä toiminnassa. Päivähoitoon ovat oikeutettuja lapset, jotka eivät ole saavuttaneet oppivelvollisuuskäyttäjäikää sekä lapset, joilla on erityiset olosuhteet eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestettävissä. Päivähoidossa olevalle lapselle on varhaiskasvatuslain mukaan laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, jossa otetaan huomioon kasvatus, opetus ja hoito ja niiden tavoitteellinen toteuttaminen. (Varhaiskasvatuslaki 1973/36.)

Uudistetussa laissa on pyritty ajanmukaistamaan varhaiskasvatuksen tavoitteita. Tavoitteiden päivittämisellä on tarkoitus edesauttaa lapsen kokonaisvaltaista ja subjektiivista kehittymistä ja tukea oppimisen edellytyksiä. (Mahkonen 2016, 38.) Tavoitteiden modernisoinnin näkyminen tavoitteissa ilmenee muun muassa lain 1 §:ssä. Siinä painotetaan lapselle kuuluvia oikeuksia, jotka liittyvät tavoitteelliseen kasvatukseen, opetukseen ja hoitoon. (Mahkonen 2016, 87.)

3 3–5-VUOTIAAN SOSIOEMOTIONAALINEN KEHITYS

3.1 3–5–vuotiaan tunne-elämän kehitys

Leikki-ikäisen lapsen keskeisin kehitystehtävä on identifikaatio, eli samaistuminen. Lapsi kiinnostuu häntä ympäröivistä asioista ja oppii aikuisen avulla erilaisia käyttäytymistä ohjaavia rajoitteita, sääntöjä sekä taitoja, joita yhteiskunnassamme tarvitaan. Kun kehitystehtävä onnistuu, lapsi oppii aloitteellisuutta ja ymmärtää paremmin toimintansa vaikutusta omaan ja toisten elämään. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 57.)

Tunteet ovat keskeisessä roolissa ihmisen elämässä ja kasvatuksessa. Niitä ei voida korvata teorian tiedolla tai järjellisellä ajattelulla. Tunteet ovat ohimeneviä ja ne vaihtelevat lukuisia kertoja arjessa niin aikuisilla kuin lapsillakin. Lapsen tunteet saattavat vaihdella suuresti pienen hetken sisällä, eikä hän välttämättä osaa kontrolloida tai ilmaista niitä. Aikuiset usein joutuvatkin ikään kuin puskuroimaan tilannetta tunnekuohun iskiessä lapselle. Rooli voi olla joskus raskas ja aikuinen tuntee voimattomuutta ja kyvyttömyyttä tilanteessa. (Hannukkala, Kosonen, Marjamäki & Törrönen 2015, 55.)

Lapsen tunne-elämän kehittyminen alkaa jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Lapsi kokee ja aistii tunteita jo ennen puheen kehittymistä esimerkiksi ilmeiden ja eleiden muodossa. Lapsi ei välttämättä osaa sanoittaa tuntemuksiaan, vaikka kykenee tuntemaan suurenkin kirjon erilaisia tunteita. Lapsi oppii vanhemmiltaan paljon erilaisia tunteita ja tuntemuksia. Jos vanhempien tunne-elämä ei ole tasapainossa se voi vaikeuttaa lapsen tunne-elämän muovaantumista, koska lapsi oppii ja matkii vanhempien tuomia tunteita. Olisi hyvä opettaa lapselle jo varhaisiässä selkeitä tunteita. (Wright & Oliver 1998, 56.) Lapsen persoonallisuus mukautuu emotionaalisten kokemusten ansiosta ja ne vaikuttavat myös lapsen aivojen tunneratojen kehittymiseen ja toimintaan (Jalovaara 2005, 19).

Leikki-ikäinen lapsi käyttää mielikuvitustaan tunne-elämän kehityksessä ja osaa ilmaista tuntemuksiaan jo elein ja ilmein. Varhaisiässä koetut tuntemukset edesauttavat lasta kehittymään tunne-elämän kirjossa. Lapsi osaa esimerkiksi kertoa aikuiselle kuvakorteista nähtyjä tunteita ja ilmaista niitä. Myös erilaisten kysymysten määrä kertaantuu ja sekaan voi mahtua pohdinnallisia kysymyksiä. Noin kuusi vuotiaana lapsi alkaa hiljalleen itsenäistymään. Lapsi ei välttämättä enää tarvitse turvallista aikuista ympärilleen vaan yrittää itse saada vastauksia mieltä askarruttaviin kysymyksiin. Lapsen tunteet myös ailahtelevat laajalti niin rakkau- den tunteesta kuin vihan tunteisiin. (Jarasto & Sinervo 2000, 62–66.)

3.2 Lapsen sosiaaliset taidot

Sosioemotionaalisuuden käsite koostuu sosialisatiion ja emotionaalisuuden käsitteistä. Sosialisatiolla voidaan laajimmillaan tarkoittaa ihmisen kehittymistä biologisesta oliosta sosiaaliseksi yksilöksi sekä yhteisön jäseniksi. Prosessi tapahtuu yksilön vuorovaikutuksessa ympäristöönsä. Jotta sosialisatio onnistuu, tarvitsee yksilö taitoja, jotka mahdollistavat kanssakäymisen. Emootiolla tarkoitetaan puolestaan emotionaalista kokemusta, esimerkiksi iloa, emotionaalisen ilmaisun, esimerkiksi iloisuus, kanssa yhdistyneenä. (Ahvenainen, Ikonen & Koro 1994, 104–105.)

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että varhaisessa vaiheessa opitut sosioemotionaaliset taidot vaikuttavat suuresti siihen, millaiseksi ihmisen terveys ja hyvinvointi kehittyvät myöhemmässä elämässä. Tutkimuksissa on myös käynyt ilmi, että lasten sosioemotionaaliset taidot alkavat vakiintua noin kahdeksan vuotiaana. Nämä ominaisuudet ennustavat lasten myöhempää mielenterveyden tilaa ja käytöstä. Näin ollen, jos lapsi oppii rakentavan tunneilmaisun ja muodostamaan huolehtivia ja luottamuksellisia ihmissuhteita jo ennen kouluikää, hän välttyy todennäköisemmin vakavilta henkisiltä ongelmilta, kuten masennukselta ja väkivaltaisuukselta. (Lantieri 2008, 31.) Ihmisen perimä ja hänen synnynnäinen temperamenttinsa vaikuttavat siihen, kuinka luontevaa sosiaalisen kanssakäymisen oppiminen hänelle on. Sosiaaliset taidot ovat kuitenkin opittavia taitoja, joten

perimä ei määritä sitä, kuinka taitava ihmisestä tulee tunnetaitojen saralla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 49.)

Tutkimukset ovat osoittaneet myös, että sosiaaliset ja tunnetaidot ovat älykkyyden osa-alueita siinä missä musikaaliset ja liikunnallisetkin taidot. Tunne- ja sosiaalisia taitoja voidaan kutsua tunneälykkyydeksi. Näitä taitoja voidaan käyttää ongelmanratkaisun apuna esimerkiksi käyttämällä tunteita selvittääkseen ongelman tai tuntemalla olonsa positiivisen itsevarmaksi jännittävässä tilanteessa ja antamalla hyvän vaikutelman itsestään. (Malouff & Schutte 2007, 3.)

Sosiaalisuus auttaa sosiaalisten taitojen saavuttamisessa. Sosiaalinen ihminen hakeutuu kontaktiin toisten ihmisten kanssa ja oppii, kuinka erilaisten ihmisten kanssa ollaan. Sosiaaliselle ihmiselle on myös tärkeää, että hänestä pidetään. Siksi hän ylläpitää sellaista käytöstä, joka ylläpitää hänen miellyttävyyttään toisten silmissä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 53.)

Sosiaalinen kyvykkyys eli kompetenssi tarkoittaa kykyä olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tarkemmin ottaen tämä tarkoittaa sitä, että ihminen kykenee olemaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, tavoitella ja saavuttaa sosiaalisia päämääriä, kuten sitoutua hyvin monisyisiin sosiaalisiin vuorovaikutustilanteisiin ja sitomaan ystävyysuhteita sekä saavuttaa hyvä asema tovereiden joukossa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 50.)

Empatia tarkoittaa kykyä eläytyä toisen tunteisiin ja ymmärtää niitä. Empaattisuuden oppiminen on välttämätöntä, jotta lapsi oppii vuorovaikuttamaan toisten lasten kanssa yhteiskunnan hyväksymällä tavalla. Empatian kehittämisessä on ollut aikojen saatossa kahta eri näkemystä. Aikaisemmin tieteelliset kirjoitukset korostivat lapsen olevan luontaisesti itsekeskeinen olento ja että empatiakyky kehittyy hiljalleen kouluikää lähestyttäessä. Nykyään painotus on siinä, että lapsi alkaa oppia empatiataitoja ensimmäisistä hetkistä lähtien kasvattajansa kanssa. (Kurvinen ym. 2013, 157.)

Empatia perustuu tunteen tarttumiseen, onhan kyse toisen henkilön mielentilaan eläytymisestä. Ihminen, joka kykenee empatiaan, pystyy henkisesti jäljittelemällä

asettua toisen ihmisen mielentilaan. (Jalovaara 2005, 27.) Empatia kehittyy aina vuorovaikutuksen alaisena ympäristön kanssa. Empatiakyvyn kehitys alkaa sanattomien viestien, kuten eleiden ja ilmeiden, tulkitsemaan sekä viestimään oppimisella. Kun lapsi saa hyvän kokemuksen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta, hän kykenee oppimaan myös havaitsemaan toisten tarpeita ja vastaamaan niihin. (Kurvinen ym. 2013, 157.)

Selkeät rajat auttavat lasta empatian oppimisessa. On yksilöllistä, kuinka paljon lapsi tarvitsee esimerkiksi tietopohjaisia keskusteluita ymmärtääkseen mikä toisesta voi tuntua pahalta. Rajat ovat erityisen tärkeitä esimerkiksi impulsiiviselle lapselle. Empatian oppimiselle ei ole tiettyä kaavaa. Jokainen oppii sen eri tahdissa ja eri tavalla. (Kurvinen ym. 2013, 157.)

Lapsen empatiakykyä voidaan kuitenkin tukea päiväkodin arjessa. Tärkeimmässä roolissa on empaattinen kasvattaja, joka ohjaa lasta tunnistamaan ja nimeämään tunteitaan antamalla paljon positiivista palautetta. Kun lapsi tunnistaa ja osaa nimetä omia tunteitaan, on hänen mahdollista ymmärtää toisten lasten tunteita, toimintaa ja kehonkieltä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 25.)

4 LAPSEN HENGELLINEN KASVU

4.1 Uskontokasvatus ja kristillinen kasvatus

Oman uskon rakentumista voidaan harjoittaa dialogin avulla, jossa mitataan eri uskontojen vaikuttavuutta toisiinsa. Tähän voivat liittyä omat henkilökohtaiset arvot ja näkemykset. Kristillisen kasvatuksen ydin koetaan Jumalan tekeminä tekoina Jeesuksen kautta. Jeesuksen toiminta maan päällä koetaan helpottavan oman uskon ymmärrystä Jumalaan. Kristilliset kirkot eivät ajattele niin, että uskonto olisi ihmisten oma määritelmä vaan lähtökohtana on Jumalan luomistyö ja Jeesuksen elämäntarina. Tämä erottelee uskontokasvatuksen toisista uskontojen uskontokasvatuksesta. (Halme 2008, 20.)

Uskonto kuuluu kulttuuriimme merkittävästi. Uskontokasvatukseen liittyy erilaisia katsomuksia, jotka antavat lapselle mahdollisuuden kasvaa ja varttua yksilönä. Uskontokasvatus perustuu aina uskontokohtaisiin traditioihin ja oppeihin. Uskontokasvatuksen päämääränä on, että lapset oppivat eri uskontojen merkityksiä ja pyrkivät tunnistamaan uskontojen eroja. (Halme 2008, 22.)

Uskontokasvatukseen liittyy niin uskonnollisia kuin moraalisiakin ajatuksia. Kristillisen arvopohjan omaavalla työntekijällä on tietyissä tapauksissa vastuu opettaa sitä, mitä kristinusko määrittää oikeaksi. Esimerkiksi Raamatun sisältöä ei voi muunnella ja tulkita, vaan se tulee esittää niin kuin se on kirjoitettu. On myös hyvä muistaa, että lasta ei saa pakottaa osallistumaan uskontokasvatukseen ja hänen yksityisyyttään ei saa horjuttaa. Kasvatuksessa voidaan käyttää reflektointia menetelmänä, jolloin lapsi voi samaistua Raamatun kertomusten henkilöihin. (Halme 2008, 22.)

Uskontokasvatuksen voi jakaa kolmeen eri kohtaan, uskonnolliseen kasvatukseen, kristilliseen kasvatukseen ja kastekasvatukseen. Uskonnollinen kasvatus kuuluu yleissivistävään opetukseen, jota toteutetaan peruskoulun oppimäärässä. Siihen kuuluu eri uskontojen ymmärtäminen pääpiirteittäin ja yleissivistyksen antaminen. Kristillinen kasvatus ja kastekasvatus liittyvät hyvin vahvasti toisiinsa.

Kristillinen kasvatus juontaa juurensa jo kristinuskon alusta ja kastekasvatus kuuluu Jeesuksen kertomaan kaste- ja lähetyskäskyyn. Näiden kahden jälkimmäisen tarkoituksena on oman uskon sisäistäminen ja kristillisen käsityksen syntyminen. (Petäjä 2008, 122.) Kristilliseen käsitykseen kuuluu, että usko on aina Jumalan antama lahja, eikä sitä voida toteuttaa pelkästään kasvatuksen myötä (Muhonen & Tirri 2008, 67).

Uskontokasvatus on ollut Suomessa lakisääteisesti määriteltyä jo vuodesta 1979 lähtien (Kallioniemi 2008, 11). Lapsen kokonaisvaltainen kehityksen ja kasvamisen tukeminen on määritelty päivähoidon tehtäväksi ja siihen kuuluu myös uskontokasvatus. Lapsen oikeuksiin kuuluu saada kasvaa hengellisesti. Kysymyksen uskontoon ja hengellisyyteen auttavat lasta kehittämään omatuntoa (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008a, 39.)

Kun uskonnonvapauslakia uudistettiin Suomessa vuonna 2003, nousi uskontokasvatus erityisellä ja uudella tavalla esille. Laissa määritellään, että jokaisella on oikeus saada oman uskontokunnan tuomaa opetusta ja vapauden siihen, että uskontokasvatukseen ei tarvitse osallistua. Päivähoitossa tämän valinnan tekee aina vanhempi lapsen puolesta. (Mattila 2008, 62.)

Kristillinen kasvatus nähdään jatkumona, joka periytyy vanhemmilta ja sukulaisilta jälkipolvelle. Asiayhteys kasvatuksessa on tärkeä ja siihen liitetään kristityn persoonallisuuden tukeminen uskossa. Myös avoimuus ja suvaitsevaisuus eri uskontoja kohtaan määräytyvät kristillisessä kasvatuksessa. (Halme 2008, 21.)

Uskontokasvatuksen tuominen varhaiskasvatukseen edesauttaa lasta käsittämään moninaisuutta ja erilaisia asenteita ihmiskunnassa. Jos varhaiskasvatuksessa saatu uskontokasvatus laiminlyödään, lapsen on vaikea sisäistää uskontoon liittyviä elämänpiirteitä, kuten oman uskonnon traditiot. Uskontokasvatus nähdään onnistuneen silloin, kun lapsi kiinnostuu ihmisen olemassaoloa kohtaan. (Kallioniemi 2008, 23.)

Uskontokasvatus on vaativa osa-alue muun kasvatuksen joukossa, sillä suomalaisessa kulttuurissa uskonto koetaan usein henkilökohtaiseksi ja yksityiseksi.

Siitä ei välttämättä puhuta muiden ihmisten kanssa ja jaeta omia kokemuksia. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluvat myös vähäpuheisuus ja arkuus puhua ihmisten henkilökohtaisista asioista. Päivähoidossa vastuu toteuttaa uskontokasvatusta voidaan helposti määrittää sellaiselle henkilölle, jonka tiedetään kuuluvan evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Tämä voi johtaa helposti siihen, että lapset saavat uskosta melko yksipuolisen kuvan, eikä keskustelua synny moninaisesti ja laajasti. Keskustelu voi helposti myös kariutua, jos henkilö on kovin ehdoton omissa mielipiteissään. (Saarinen 2002, 13–14.)

Seurakunta tekee yhteistyötä päiväkodin kanssa ja on siis yksi yhteistyökumppani. Uskontokasvatus ei saa olla pelkästään seurakunnan toteuttamaa vaan on hyvä, että muutkin tahot kuten päiväkodit yhtyvät tähän. On kuitenkin hyvä muistaa, että uskontokasvatus päiväkodissa ei ole samalla tavalla rakennettu, kuin seurakunnan tuottama ja toteuttama kristillinen kasvatus. Uskontokasvatus ja kristillinen kasvatus sekoitetaan hyvin usein toisiinsa. (Kallioniemi 2008, 22.)

Päiväkodin henkilökunta on nykyään moniammatillista. Heidän saamansa uskontokasvatus vaihtelee hyvin paljon. Työntekijän valmiudet opettaa ja toimia uskontokasvatuksessa muokkautuvat hänen saamansa opin mukaan. Myös uskontokasvatuksen toteuttaminen ja suunnittelu voivat vaikeutua, jos saatua opetusta ei ole ollut riittävästi. Tämä näkyy esimerkiksi lähihoitajan koulutuksen saaneissa. Lastentarhanopettajilla nähdään enemmän potentiaalia toteuttaa uskontokasvatusta varhaiskasvatuksessa. (Kallioniemi 2008, 22.)

4.2 Lapsen hengellinen kasvu ja kehitys

Valtauskonnot ovat muokkautuneet pitkän ajan saatossa. Uskonnot pyrkivät vastaamaan ihmisten tarpeisiin ja haluihin. Useimmiten ne tuottavat ihmisille lohdutusta ja turvaa sekä myös pettymyksiä. Uskonnot myös kirvoittavat ihmisen pohtimaan perustavanlaatuisia, esimerkiksi kuolemaan, liittyviä kysymyksiä. Oman uskonnon, ja uskon, avulla ihminen selittää omia arvojaan ja olemassaoloaan. Uskonto myös yhdistää ihmisiä ympäri maailmaa. Yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäävät kaste ja yhteinen konfirmaatio. (Puustjärvi 2010, 157–158.)

Alle kouluikäisen lapsen usko on vielä lyhytkatseinen. Lapsi uskoo, että Jumalan tarkoituksena on ainoastaan pitää hänestä hyvää huolta ja luoda tukea sekä turvaa. Lapsen on helppo uskoa siihen, että Jumala on olemassa vain häntä itseään varten. Jumalalle voi kertoa asioita ja Jumalan läheisyys tulee osaksi uskoa. (Kinnunen 2011, 21–25.)

Lapsen ensimmäisinä elinvuosina uskontonäkemyistä voidaan kuvata äiti-uskonnon tai isä-uskonnon eri vaiheiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi oppii vanhemmiltaan ymmärtämään ja näkemään uskonelämän osaksi omaansa, koska heidän yhteiselämänsä on kuitenkin sama. (Kinnunen 2011, 23.)

Lapsen uskonnolliselle kehitykselle ja kasvulle luodaan pohjaa jo varhaisesta iästä lähtien. Jos lapsi altistetaan jo hyvin nuorena vanhempien uskontovastaisuudelle, saattaa se aikuisiällä vaikuttaa uskonnolliseen näkemyksen. Lapsi voi aistia negatiivisuuden lähimmäisten ihmisten olemuksen ja asenteiden kautta. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008b, 43.) Jos lapsi halutaan kasvattaa ateistiseen maailmankatsomukseen olisi vanhempien syytä pohtia sitä, että eikö kasvatuksen tulisi olla laajaa ja monipuolista. Uskontokasvatus näin ollen laajentaisi lapsen ajatusmaailmaa ja katsomusta (Komulainen 2008, 29). Lapselle voi kehittyä kiintymyssuhde Jumalaan, jos hänelle annetaan suojaisia mahdollisuus tutustua Jumalaan ja Jeesukseen, jonka avulla lapsi ymmärtää rukouksen periaatteen (Kantola 2003, 116–117).

5 VARHAISKASVATTAJA LAPSEN TUNNETAITOJA TUKEMASSA

5.1 Lapsiryhmän ohjaaminen

Lapsilähtöinen työskentely on havaittu hyväksi menetelmäksi saada lapset kiinnostumaan tekemisestä ja keskittymään siihen. Tällöin lapsi nähdään aktiivisena tekijänä ja toiminnot lähtevät liikkeelle lapsesta itsestään. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.) Kun kasvattaja on aidosti innostunut, se voi tarttua lapseen ja oppimiskokemuksesta tulee innostava myös lapselle. Tällöin lapselle herää sisäinen motivaatio kehittää itseään. (Jalovaara 2005, 28.)

Tutkimusten mukaan pienessä ryhmässä (4–5 lasta) toimiessa lasten sosiaalisten taitojen kehittäminen on tehokkainta. Lapset saavat aikuiselta enemmän huomiota ja kokevat tulleen huomioiduksi. He saavat myös vertaistukea toisiltaan. Aralla lapsella on paremmat mahdollisuudet luoda positiivisia suhteita pienessä ryhmässä, mikä voikin muuttaa hänen asemaansa koko ryhmän sisällä. (Kurvinen ym. 2013, 464.)

Pienryhmätoiminta on tärkeä ohjatun toiminnan muoto. Korkeatasoinen toiminta sisältää aina terapeuttisia komponentteja ja se tukee lapsen psykofyysisosiaalista kehitystä. Terapeuttisuus tulee seuraavista asioista: leikki, varhainen vuorovaikutus, aikuisen läsnäolo, rakenne sekä ryhmän merkitys. (Kurvinen ym. 2013, 464.)

Leikissä lapsi saa vapauden käsitellä ongelmiaan, vaikeuksiaan tai pelkojaan oman mielikuvituksensa avulla. Roolien ja muun ilmaisun avulla voidaan etäännyttää kipeitä asioita itsestään muutoin kuin puheen avulla. Näin lapsi pystyy käsitellä kokemuksiaan symbolisella tasolla. (Kurvinen ym. 2013, 464.)

Aikuisen läsnäolo toiminnassa on tarpeellista, kun pyritään johonkin tavoitteeseen. Lapsi tarvitsee ihmisen, joka auttaa luomaan merkityksiä asioille, joita lapsi tuo esiin leikissään sekä muussa toiminnassaan tai kommunikoinnissaan. Aikuisen ohjaama ryhmä voi toimia eheyttävänä kokemuksena lapselle, joka ei ole

saanut varhaisessa vuorovaikutuksessa riittävästi palautetta omiin reaktioihinsa. Aikuinen luo myös turvaa lasten toiminnalle puuttumalla tilanteisiin esimerkiksi kysymyksiin ja kuvaamalla tilannetta lapsille, jotta he itse voisivat löytää ratkaisun ongelmatilanteessa. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.)

Ryhmän rakenteella on suuri merkitys siihen, miten lapset kotiutuvat toimintaan. Ohjaajan tulee olla tietoinen siitä mitä on tekemässä. Ryhmäkerroilla tulee olla selkeä rakenne: aloitus, väliosa sekä lopetus. Myös aika näyttelee suurta osaa ryhmän toimimisen kannalta. Lapselle on tärkeää tietää, että tietty toiminta tapahtuu aina tiettyyn aikaan. Esimerkiksi pienryhmätoiminta tapahtuu kello 9-10 välisenä aikana. Näin lapsi jäsentää päässään että häntä varten on varattu aikaa, jolloin hän voi käsitellä omia teemojaan ja tunteitaan. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.)

Tuttu ja samankaltainen pysyvä tila luo lapselle turvallisuuden tunteen. Mitä vähemmän lapselle koituu aistiärsyksiä tilan vaihtumisen johdosta, sitä enemmän hänellä on energiaa, jonka hän kykenee ohjaamaan toimintaan. Tilan rauhallisuus on myös tärkeä kriteeri pienryhmätoiminnassa. Lapsen on vaikeaa keskittyä, jos huoneessa on muuta toimintaa samanaikaisesti. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.)

Ryhmää ohjatessa sen koostumus on suuressa roolissa. Lapset oppivat toisiltaan jäljittelemällä sekä yhteistoiminnan avulla. Tämä voi olla positiivista jos lapset saavat toisiltaan ymmärrystä ja vertaistukea samanlaisten kokemusten kanssa. Toisaalta, jos lapsiryhmä on levoton, voivat lapset alkaa mallintamaan toistensa huonoa käytöstä. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.)

5.2 Lapsen ja kasvattajan vuorovaikutus

John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan lapsen ja häntä hoitavien huoltajien välistä vuorovaikutussuhdetta ja sen tuomaa merkitystä myöhemmälle

kehitykselle. Ajatuksena on, että lapsi tarvitsee biologisen kiintymyssuhteen vanhempiin. Lapsen ja aikuisen välille täytyy kehittyä side, johon lapsen on helppo mieltä ja kokea turvallisuuden tunnetta. (Vilen, Vihunen ym. 2006, 87–88.)

Lapsen kiintymyssuhteen kannalta olisi tärkeää, että keskeiset kasvattajat, niin kotona kuin päiväkodissa, olisivat pysyviä lapsen arjessa. Lapsen ja kasvattajan välistä kiintymyssuhdetta tulisi pitää perusoikeutena, jotta lapsi kokisi, että häntä suojellaan ja ylläpidetään. (Tamminen 2004, 76–77.)

Lapsen kiintymyssuhde määrittelee ne tavat ja mallit, joita hän käyttää kommunikaatiossaan. Se myös vaikuttaa siihen, mitä lapsi odottaa itseltään ja muilta ihmissuhteissaan. Lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde vaikuttaakin niin käyttäytymiseen kuin mielikuviinkin ja on osatekijä tunteiden säätelyssä. Jos kiintymyssuhteesta muodostuu turvaton, voi lapsen käyttäytymismalli vääristyä. Tällaisessa tilanteessa lapsi voi vähentää tai lopettaa kiintymyssuhdekäyttäytymisensä esimerkiksi välttelemällä vanhempaa, koska on oppinut, ettei turvaa saa vanhemmalta. Vastaavasti on mahdollista, että lapsi ilmaisee tunteitaan erittäin voimakkaasti, jotta saisi vastauksen tunnereaktioihinsa. Kiintymyssuhteen laatu määrittää lapsen käyttäytymiskaavan pelottavissa tai turvattomissa tilanteissa. (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003.)

Varhainen vuorovaikutus on tärkeä elementti ryhmän ohjauksessa, koska esimerkiksi lapsen luovuuden katsotaan kehittyvän hoivaajan ja lapsen välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa. Luovassa toiminnassa aikuisen tulee olla sensitiivinen lapsen viesteille. Etenkin uuden ryhmän alkutaipaleella ohjaajan rooli on selkeyttää toimintaa samalla ottaen huomioon lasten sanattomillekin viesteille. (Kurvinen ym. 2013, 464–465.)

Vuorovaikutus lasten ja kasvattajien kesken vaikuttaa kaikkeen päiväkodin toimintaan. Kasvattajat ovat avainasemassa luomassa päivittäisiä hyviä kanssakäymiskokemuksia lapsille, vaikka myös lapset voivat vaikuttaa ilmapiiriin sekä yksilönä että vertaisryhmänä. Päiväkodissa vallitsevan ilmapiirin voi aistia helposti,

oli se sitten lasta kunnioittava ja kuunteleva, välinpitämätön tai kohtaamaton. Päiväkodissa jossa on hyvä henki, myös aikuisten keskinäinen yhteistyö toimii. (Kalliala 2008, 11.)

Käsitykset lapsesta ja lapsuudesta määrittävät minkälaista vuorovaikutusta aikuinen pyrkii lapsen kanssa toimiessaan toteuttamaan. Ne ovat aika ja kulttuurisidonnaisia. Uudet kokemukset ja tieto muokkaavat käsityksiä ja aikuisen tapaa kommunikoida lapsen kanssa. Vaikka aikuisen kommunikoinnin muuttuminen ei välttämättä heti vaikuta lapsen perusolemuksen, se muuttaa pikku hiljaa aikuisen suhtautumista lapseen. Psykohistorioitsija Lloyd DeMausen mukaan uuden tiedon omaksuminen lapsen olemuksesta auttaa kasvattajaa vastaamaan lapsen tarpeisiin paremmin ja yhä ymmärtävämmin. (Kalliala 2008, 12.)

5.3 Lapsen tunnetaidot ja niiden tukeminen

Ihminen ei tule toimeen ilman tunteita. Tämä piirre korostuu erityisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Meidän täytyy voida samaistua toisen ihmisen asemaan ja osata tunnistaa, miltä toisesta tuntuu. Vasta tällä tavalla ihminen kykenee sosiaaliseen vuorovaikutukseen. (Jalovaara 2008, 28.)

Tunnetaidot vaikuttavat moniin tärkeisiin asioihin, kuten sosiaaliseen kompetenssiin, taitoon auttaa muita, kykyyn ratkaista ongelmia, avun pyytämiseen, suhtautumiseen esimerkiksi yhteiskuntaa kohtaan, aikuisiän terveyteen, työuran kehittymiseen, päihteiden käytön määrään sekä väkivaltaisuuden määrään. Omien tunteiden tiedostaminen ennustaakin muun muassa hyviä sosiaalisia taitoja ja sosiaalista pätevyyttä sekä tovereiden hyväksyntää esimerkiksi koulussa. Tunnetaitojen opetus on tutkitusti parantanut sosiaalisia taitoja ja suhteita sekä vähentänyt sosiaalista ahdistuneisuutta. (Opetushallitus i.a.).

Tunnetaidot ovat kykenevyyttä aitoon kohtaamiseen ja siihen, että suvaitsee erilaisuutta. Tunnetaidot tarkoittavat myös kykyä käsitellä ongelmia ja aggressiota. Lapsen tunnetaitoina voidaan nähdä esimerkiksi kyky leikkiä kaverin kanssa tai

kyky hillitä omia mielihaluja jonkin tavoitteellisen päämäärän saavuttamiseksi. (Jalovaara 2005, 96.)

Leikki ja toiminta ovat luontevia tapoja lapselle käsitellä tunteita. Se voikin toimia lapselle itsehoitona. Leikin avulla lapsi voi käsitellä omia pelkojaan ja jännityksiään ja siinä on mahdollisuus löytää ratkaisuja erilaisille tilanteille. Kasvattajan merkitys on tuoda leikkiin turva. Hän havainnoi milloin leikin jännityksen sietotaso ylittyy lapsella ja rauhoittaa tilannetta ja toimii niin sanottuna ”turvasatamana”. Kasvattaja voi antaa lapselle erilaisia näkökantoja ajatella ahdistavia asioita. Kasvattajan tehtävä on sanoittaa lapsen tunteita, ja opettaa lasta tunnistamaan ja löytämään itse sanoja vaikeille asioille. (Kurvinen ym. 2013, 475.)

Aikuinen voi tukea lapsen tunteita olemalla turvallinen ja läsnä oleva aikuinen, näyttämällä esimerkkiä kuinka osoittaa ja näyttää tunteitaan, sanoittamalla omia tunteitaan lapselle, rohkaisemalla lasta tuomaan esiin omia tunteitaan sekä näyttämällä lapselle, että vaikka aikuinenkin voi suuttua, he pääsevät tilanteen yli ja tarvittaessa osaavat pyytää anteeksi. Lapset oppivat esimerkistä, jota aikuinen näyttää lapselle. (Hannukkala ym. 2015, 58.)

Varhaiskasvattaja voi läheisten kanssa vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehittymiseen. Lapsen turvallisuuden turvaaminen on aikuisen tehtävä varhaiskasvatusympäristössä (Kurvinen ym. 2013, 157). Myös Turusen (2004, 102.) mukaan varhaisessa lapsuudessa koetut asiat vaikuttavat lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Psykkiset ja sosiaaliset ongelmat ovat niin ympäristön kuin perimänkin yhteisvaikutuksessa syntyneitä. Tunnetaitojen ja sosiaalisuuden harjaantuminen positiivisessa ja kannustavassa hengessä auttaa myös arkoja lapsia ilmaisemaan itseään ja vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa (Jalovaara 2005, 27).

Lapsi pärjää niin koulussa kuin muillakin elämän alueilla, kun on oppinut ja hallitsee sosiaaliset ja tunneälylliset taidot. Nämä taidot tekevät ihmisestä onnellisemman, luottavaisemman sekä kyvykkäämmän elämässä. (Lantieri 2008, 33.)

6 TUNNETAITOTUOKIOIDEN SUUNNITTELU, TOTEUTUS JA ARVIOINTI

6.1 Tuokioiden tarve

Olimme kiinnostuneita lasten tunnetaidoista opinnäytetyöaiheena. Maiju otti yhteyttä päiväkoti Petraan, jossa oli suorittanut opintoihin kuuluvan harjoittelun. Päiväkoti Petrassa keskustelimme eri opinnäytetyöaiheista, joista olisimme valmiita tekemään opinnäytetyömme. Yhteistyötaholtamme saimme toiveen tunnetaitotuokioista, jotka tukisivat päiväkodin nykyistä tunnetaito-opetusta.

Vertaisryhmät ovat hyvä keino harjoituttaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapset oppivat vanhemmiltaan kotona erilaisia käyttäytymismalleja, joita he voivat soveltaa sekä käyttää muualla. Lapsi tapaa elämänsä aikana lukuisia ihmisiä, jotka tuovat hänen elämäänsä erilaisia käyttäytymisen esikuvia. Erilaisten ryhmien ja tuokioiden avulla lapsi pääsee oppimaan ja sisäistämään uusia rooleja ihmisen elämässä. (Kurvinen, Neuvonen, Sivén, Vartiainen, Vihunen & Vilén 2013, 156.)

6.2 Tuokioiden suunnittelu

Aloitimme tuokioiden suunnittelun yhteistyössä Päiväkoti Petran kanssa maaliskuussa 2016. Päiväkoti Petran lastentarhanopettaja, yhteyshenkilömme, antoi meille heidän käyttämiään tunnetaitomateriaaleja, kuten aiheeseen liittyvää ammattikirjallisuutta, tuokioidemme suunnittelun tueksi. Lisäksi keräsimme aiheesta tietoa aiempien tutkimusten ja lähdekirjallisuuden kautta. Erinäisiä tutkimuksia löytyi aiheesta runsaasti.

Suunnitellessamme tunnetaitotuokioita päiväkoti Petraan, kohdensimme tuokiot 3–5 vuotiaalle lapsille. Päätettyämme lapsimäärän tunnetaitotuokioryhmään, työelämän yhteistyöhenkilö avusti meitä valitsemaan parhaiten ikä- ja taitotasoltaan soveltuvat lapset ryhmään. Tuokioista ilmoitettiin kotiväelle sähköpostilla kuukausikirjeen liitteenä. Noin 30–45 minuuttia kestäviä tuokioita valmistelimme kuusi kappaletta, joista toteutimme kolme.

TAULUKKO 1. Tunnetaitotuokiosuunnitelman teemat ja ohjauspäivämäärät

PÄIVÄMÄÄRÄ	TEEMA
13.4.2016	JÄNNITYS/PELKO
20.4.2016	PETTYMYS/SURU
28.4.2016	ONNELLISUUS/ILO
(pelkkä suunnitelma)	KATEUS/VIHA
(pelkkä suunnitelma)	ROHKEUS
(pelkkä suunnitelma)	HÄPEÄ

Päädyimme yhdessä yhteistyötahon kanssa siihen, että valmistelemme kuusi tuokiokokonaisuutta, joista toteutimme kolme heidän kiireisen aikataulunsa vuoksi. Aikaa meille jäi tuokioiden suunnitteluun noin kaksi viikkoa opinnäytetyöprosessimme varhaisessa vaiheessa, teoriapohjaa luodessamme. Koimme tärkeäksi, että tunnetaitotuokioiden suunnitelma olisi eheä kokonaisuus, joten suunnittelimme lisätuokiot vasta ohjattuamme kolme tuokiota ja kerättyämme lisää teoriapohjaa.

Varasimme jokaiselle ohjaukskerralle aikaa runsaasti – noin tunnin, josta 30–45 minuuttia oli aktiivista toimintaa. Toiminta-aika tuokioille muotoutui opinnäytetyön teoriapohjan kautta. Tärkeimpänä ajatuksena oli, että lapset jaksaisivat keskittyä toimintaamme koko tuokion ajan. Esivalmisteluaikaa varasimme 30 minuuttia, jotta saimme kerättyä kaiken tarpeellisen valmiiksi esille, kuten kartongit, vesivärit, soittimet, tyynyt ja peitot.

Ideat, joiden avulla voisimme konkretisoida tunnetaitoja lapsille, syntyivät yhteistyössä. Halusimme ympäristön huomioon ottaen käsitellä tunnetaitoja myös kristillisestä näkökulmasta, joten käytimme Raamatun kertomuksia aihepiirin salliessa. Valitsimme toimintaamme myös hengellisiä lastenlauluja, jotka olivat lapsille tuttuja. Emme käyttäneet tuokioiden valmistelussa omaa rahaamme, koska

saimme hyödyntää päiväkotia Petrasta löytyviä materiaaleja, kuten askartelutarvikkeita ja soittimia.

Tunteista keskusteleminen, ja niiden konkretisoiminen pelien ja leikkien avulla, on oivallista piirihetkissä (Webster-Stratton 2008, 251). Lasta kannattaa aina kannustaa osallistumaan erilaisiin toimintoihin, jotta tekemisen tunne jää paremmin muistiin (Kinnunen 2011, 109–110). Suunnittelimme tunnetaitotuokiomme niin, että niissä on aina selkeä aloitus-, toiminta- ja lopetusosuus. Aloitusosuus alkoi suunnitelmassamme aina piirihetkellä, josta hajaannutaan toiminnalliseen osioon ja palataan takaisin lopetusosuuden piirihetkeen.

Kaikki ihmiset kokevat samoja tunteita. Kaikki ovat olleet joskus vihaisia, surullisia, pelokkaita, iloisia ja niin edelleen. Näitä jokaiselle samoja tunteita kuitenkin käsittelemme ja näytämme yksilöinä erilaisin tavoin. Tieto ja ymmärrys siitä, että myös ”pahat” tunteet ovat tuttuja kaikille, vapauttavat lapsen syyllisyydestä niitä tuntiessaan. Toinen tärkeä taito, joka lapsen tulee oppia, on tunteiden ja tekojen erottaminen toisistaan. Vaikka kaikenlaiset tunteet ovatkin sallittuja, niin niiden muuttaminen teoiksi, jotka voivat satuttaa itseä tai toista, ovat väärin. Esimerkiksi tuntiessaan vihaa, lapsi ei ole tehnyt mitään väärää, mutta hänen tulee tiedostaa, ettei voi tönäistä leikkikaveriaan, vaikka leikissä tulisi ristiriitatilanne. (Peltonen 2005d, 199.) Tätä ajatusmallia pyrimme tuokioissamme toteuttamaan ja jokaisella kerralla otimme näkökulmaksemme sen, miltä toisesta voi sama tunne tuntua ja näin laittaa lapsi niin sanotusti ”toisen saappaisiin”.

Käytimme useasti ohjauksen suunnitteluun Lasten Raamattu -kirjaa, koska lapsille kertomukset avautuvat esimerkiksi kuvien ja selkeämmän tarinallisuuden vuoksi paremmin. Valitsimme myös tuokioiden lopetukseen lapsille suunnatun hengellisen laulun tai rukouksen. Ruokosen mukaan hengelliset yhteislaulut luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta lapsille (Ruokonen 2007, 201).

6.3 Tuokioiden sisältö ja toiminta

6.3.1 Toimintatuokio 1: Jännitys ja Pelko

Pelko voi olla ahdistava tunne, mutta on kaikille ihmisille vaistomainen ja selviytymisen kannalta välttämätön. Se voi kuitenkin olla myös ”kutkuttava” tunne, jolloin sitä kutsutaan jännitykseksi. Tällaista tunnetta ihminen voi kokea uusissa tilanteissa ja esimerkiksi vuoristoradassa tai odottaessaan lempijoukkueensa urheilusuorituksen tulosta. (Peltonen 2005c, 128.)

Ensimmäisessä tuokiossa aiheenamme oli jännitys ja pelko, sillä ajattelimme teeman olevan sopiva ensimmäiseen tapaamiseen, jossa olimme vielä vieraita lapsille. Jännitys oli luonteva aihe myös meidän kannaltamme, koska pystyimme samaistumaan jännityksen ja myös pelon tunteeseen ohjaushetkellä.

Aloitimme tuokiomme alkupiirillä, johon kokosimme lapsiryhmän. Vaikka tuokiosta oli annettu ennakoon tiedotusta vanhemmille, oli lapsia paikalla aloittaessamme kymmenen sijaan vain neljä. Esittelimme itsemme lapsille ja kerroimme, mistä tulemme ja mitä olemme heidän kanssaan tekemässä. Alustimme aiheen kertomalla omia esimerkkejämme jännityksestä ja pelosta tunteina, jotta lapset saisivat juonen päästä kiinni. Lisäksi olimme valmistelleet yhdessä pohdittavia kysymyksiä, kuten millaisessa tilanteessa ihmistä voi jännittää ja milloin olet ollut peloissasi. Saimme aikaan varovaista keskustelua aiheesta ja lapset kertoivat esimerkkejä pelkäämistään asioista. Kysymykset, jotka tuntuivat aluksi vaikeilta, saatiin avattua omien esimerkkien avulla.

3–5 -vuotiaan lapsen ajattelutapa on melko yksitasoista. Kasvun myötä ajattelutapaan tulee lisää monimuotoisuutta, esimerkiksi lapsen puheeseen muovaantuu enemmän sanoja. Tarinat, laulut ja runot edesauttavat lapsen ymmärrystä eri aiheista, kuten uskonnosta. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008b, 43.)

Alkupiirin jälkeen jatkoimme toimintavaiheeseen, joka koostui ensin Jeren ohjaamasta raamatunkohdasta ”Opetuslapset myrskyssä”. Jere luki tarinan lasten

Raamatusta ja keskusteli lasten kanssa tarinan sisällöstä ja sen linkittymisestä aiheeseemme. Tässä vaiheessa lapsia oli tullut tuokioomme jo lisää pikkuhiljaa, mikä särki lasten ja myös meidän keskittymistämme hetkellisesti.

Tiesimme jo entuudestaan, että lapsilla on päiväkodissa kristillinen tausta. Ensimmäistä tuokiota ohjatessamme kuitenkin ihmettelimme kuinka monen käsi nousi pystyyn, kun kysyimme tunteeko joku kyseistä kertomusta entuudestaan?

Raamatunkohdan jälkeen Maiju ohjasi aktiivisen toiminnon, joka oli tässä tuokiossa jännitystanssi, jossa tarkoituksena oli luoda liikkeen avulla vastakohtia jännityksen ja rentoutumisen välille. Lasten tuli hiippailla kehärummun kumean lyönnin tahtiin ja kun ääni vaihtui kulkusten kilinään, piti käsiä ja jalkoja ravistella hellästi niiden rentouttamiseksi. Tämä oli lapsille mieluisaa toimintaa ja sitä olisi haluttu jatkaa koko tuokion loppuun asti.

Jännitystanssin jälkeen rauhoitimme toiminnan rentoutushetken avulla. Ohjasimme lapset maton päälle makoilemaan ja laitoimme rauhallista musiikkia taustalle soimaan. Jaoimme seuraamassa olleille työntekijöille ohuita huiveja ja löyhyttelimme niitä lasten yllä musiikin tahtiin. Näin saimme jännitystanssin aikana hieman riehaantuneet lapset rauhoittumaan ja siirtymään takaisin piirimuodostelmaan tuokion lopetusta varten.

Loppupiirin olimme valinneet yhteislauluksi ”Jumalan kämmenellä” -virren, jonka Jere säesti kitarallaan. Maiju ohjasi lapsille lauluun kuuluvat käsiviittomat, jotka olivat lapsille tuttuja. Laulun jälkeen kyselimme lapsilta mielipiteitä tuokiosta. Järjestimme peukaloäänestyksen, joka kuitenkin epäonnistui, sillä lapset äänestivät kaikki ryhmäpaineen alaisuudessa.

6.3.2 Toimintatuokio 2: Pettymys ja Suru

Pienen lapsen kokiessa pettymyksen reagoi hän siihen usein itkemällä. Pahaa mieltä kuvataan lievempänä muotona surun tunteesta. Siihen lapsi tutustuukin jo pienenä. Paha mieli voi tulla hyvin monenlaisista asioista, kuten toisten ilkeydestä

tai epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Lapsen kannalta on tärkeää, että hän oppii tunnistamaan pahan mielen ja sanoittamaan sen jollekulle. Tämä taito antaa hänelle valmiudet surra, mikä on tärkeää selviytymisen kannalta. Kun lapsi oppii kertomaan tunteestaan, voi kasvattaja lapsen kanssa yhdessä pohtia sen perimmäistä aiheuttajaa. (Kullberg-Piilola 2005a, 115–117.)

Toisessa toimintatuokiossa alkupiirin rakenne oli hyvin samantapainen kuin ensimmäisellä kerralla. Keskustelun ohessa kertosimme hieman edellisen toimintatuokion aihetta ja jatkoimme uuden aiheen pohjustamisen suunnitelmaan kirjattujen esimerkkikysymysten avulla. Jälleen halusimme auttaa lapsia pohtimaan, miten toisen ihmisen pettymystä ja surua voidaan lukea ja kuinka surullista ihmistä voi lohduttaa. Yritimme johdatella lapsia luovaan toimintaan leikkimällä ajatusleikkiä: minkä väristä pettymys ja suru voisi olla?

Toimintaosuudessa valitsimme ilmaisutavaksemme kuvataiteen. Olimme valmisteelleet lapsille pöytään vesiväritarvikkeet ja paperit, joihin lapset saivat itse maalata omat pettymyskuvansa. Ohjeistimme lapsia käyttämään niitä värejä maalauksissaan, jotka heidän mielestään kuvasivat pettymystä tai surua. Hienosti myös pienemmät lapset oivalsivat väreistään: ”nämä ovat kiukkuisia värejä!” tai ”nämä ovat vihaisen mielen värit!”. Lapset siis todella paneutuivat maalaukseen. Maalausten kuivuessa Jere keskusteli lasten kanssa rukouksesta. Hän pohti lasten kanssa kuinka rukous toimii ja millaisissa hetkissä lapset ovat rukoilleet.

Loppupiirissä istahdimme alas ja lapset saivat halutessaan vuorotellen esitellä omat maalauksensa ja mitä ne kuvaavat. Osalle lapsista tehtävä oli ollut haasteellinen, mutta toisaalta suuri osa oli oivaltanut tehtävän hyvin ja lapset kertoilivat kuviensa tapahtumista. Lisäksi järjestimme tällä kertaa ”fiiliskierroksen”, johon annoimme lapsille vaihtoehdoiksi kolme toimintoa, joista voi äänestää peukaloa käyttäen, mikä oli kivointa. Tällä kertaa mukavinta lapsista oli maalailu.

6.3.3 Toimintatuokio 3: Onnellisuus ja ilo

Aikuisen ja lapsen onnellisuudentunteet ovat erilaisia. Ne eroavat esimerkiksi käytännön asioissa. Lapsi tulee onnelliseksi saatuaan puettua vaatteen oikein päin päälleen, kun taas aikuinen iloitsee esimerkiksi saatuaan uuden työn. Aikuisen iloitsee myös, jos hän on onnistunut menemään elämässään eteenpäin tai saavuttamaan uusia välitavoitteita arjessa. (Mattila & Aarninsalo 2009, 21.)

Alkupiiri sujui samalla rutiinilla kuin edelliset ohjaustuokiomme. Palauttelimme edellisen kerran aiheet muistiin ja jatkoimme uuden aiheen pohjaamista suunnitelmasta löytyvien esimerkkikysymysten avulla.

Pohjaten edellisen pettymystä ja surua käsittelevän tunnetaitotuokion toiminta-osaan lapset pääsivät tällä kertaa itse osallistumaan kiitosrukouksen suunnitteluun ja tekemiseen. Keräsimme ja kyselimme lapsilta ajatuksia ja asioita, joista he haluavat Jumalaa kiittää ja joista ovat kiitollisia ja iloisia. Lapsilta tulleita esirukouspyyntöjä olivat muun muassa hyvä ja lämmin sää, keväällä versovat kasvit, kaunis luonto, kiitos mukavista vanhemmista sekä sisaruksista sekä kaveista ja paperilennokeista. Kirjasimme rukouksen ylös ja jätimme päiväkodille sen, jotta myös vanhemmat voivat nähdä tuokiomme tuotoksia.

Toinen toimintaosa oli pareihin jako eri puolille tilaa kaikkien työrauhan saavuttamiseksi. Annoimme pareille aiheita, joista heidän piti keskustella yhdessä. Me kiertelimme kuuntelemassa parien ajatuksia. Kun parit olivat valmiita keskusteltuaan, keräännymme piiriin ja lapset jakoivat ajatuksensa kaikille ryhmän jäsenille. Kysyttäessä millainen hyvä ystävä on, saimme vastaukseksi myös erilaisia tilannekertomuksia, joissa päiväkotikaveri oli auttanut toista ja niin edelleen.

Piirissä päätimme vielä kysyä lapsilta, mikä heidän lempileikkinsä on ja ohjasimme viimeisen ohjaustuokiomme kunniaksi heidän toiveleikkinsä ”Kommerevenkkaa vemmerkonkkaa”. Tästä lapset riemastuivat paljon ja osallistuivat todella innokkaasti, mikä olikin perimmäinen tarkoituksemme saadaksemme lapset iloisiksi – päivän teemaan nojaten.

Lopetus tapahtui jälleen piirissä, jossa lauloimme lasten kanssa yhdessä ”rukous on silta” ja ”minun ystäväni” – laulut. Halusimme kuulla vielä lasten tuntemuksia pitämistämme tuokioista ja erityiskiitosta lapsilta saimme hauskaista toiveleikistä.

6.3.4 Toimintatuokio 4: Kateus ja Viha

Viha on erittäin voimakas tunne ja se herättää myös vastaanottajassa samankaltaisia tuntemuksia. Jos lapselle selittää, mistä tunteessa on kyse, on se hänen helpompi kohdata. Myös tällöin esimerkin näyttäminen lapselle on tärkeää. Kiu-kun ja vihan tunteet ovat tärkeitä väyliä ilmaista omaa pahaa oloa tai tahtoa. (Kullberg-Piilola 2005c, 93–94.)

Lapset oppivat luontaisesti myös keskinäisen kilpailun ajatuksen. Kateudesta usein tutuin muoto on sisarkateus, joka on tunteena melko voimakas, etenkin silloin kun perheeseen tulee uusi lapsi, joka voi horjuttaa toisten lasten asemaa perheessä. (Kullberg-Piilola 2005b, 169.) Lapset voivat olla toisillensa kateellisia myös aikuisten mielestä mitättömistä asioista. Kateus kohdistuu kaikkeen sellaiseen, mikä toisella on paremmin kuin itsellä. Kun lapsen kanssa keskustellaan kateudesta, on tärkeää painottaa lapsen hyviä ominaisuuksia, jotta lapsi vakuutuu kelpaavansa itselleen ja läheisilleen juuri omana itsenään. (Peltonen 2005b, 146.)

Yhdistimme vihan ja kateuden tunteet samaan tuokioon, sillä ne sopivat mielestämme syy-seuraus-suhteeseen. Kateuden tunne voi johtaa vihan tunteisiin kohdetta kohtaan.

Neljännän toimintatuokion suunnitelma noudattaa samaa kaavaa toteuttamiemme tuokioiden kanssa. Alkupiirissä kerrataan edellisen tuokion aihe sekä herätellään lasten aivonystyröitä tuokion aiheeseen liittyen. Esimerkkikysymysten avulla herättelimme lasten empatiakykyä.

Toimintaosiossa Jere kertoi raamatunkertomuksen, jossa Joosef myydään orjaksi Egyptiin. Valitsimme Vanhan Testamentin kertomuksen Joosefista ja hänen veljistään. Mielestämme tämä kertomus tuo konkreettista tunnetta viitaten vihaan. Joosefin veljet vihasivat häntä, koska hän oli Abrahamin suosikkilapsi. Veljet olivat todella kateellisia ja vihoissaan, niinpä he möivät Joosefin kauppiaille.

Toimintaosuuteen valitsimme myös ”jähmettyneet tunteet” –leikin, jossa lasten tulee pysähtyä tiettyä tunnetta esittäväksi patsaaksi. Tämän leikin valitsimme, koska se kertoo jo käymiämme tunnetiloja ja auttaa lapsia lukemaan ja tunnistamaan kehonkielestä, miltä tunteet näyttävät.

Lapsen tulee oppia erilaisia rauhoittumiskeinoja sekä määrittelemään tunteita, jotta pystyy hallitsemaan suuttumuksensa. Kasvattaja voi käyttää erilaisia rentoutumis- ja mielikuvaharjoitteita opettaakseen lapsille hyviä rauhoittumiskeinoja. (Webster-Stratton 2008, 257–258.) Loppupiiriin halusimmekin rentoutustuokion, jossa käytetään rauhallista musiikkia ja tennispalloja, joilla hierotaan lasten käsiä ja jalkoja. Näin rauhoittuminen olisi helpompaa aktiivisen toiminnan päätteeksi.

6.3.5 Toimintatuokio 5: Rohkeus

Pelko ja rohkeus ovat tunnepari, kuten esimerkiksi ilo ja suru tai viha ja rakkaus ovat. Pelko ja rohkeus näinollen sekoittuvat toistensa kanssa. Joskus tunnepari sivuaa toisiaan niin läheltä, että niitä on mahdotonta erottaa toisistaan. Rohkeutta ei voi olla ilman pelon tunnetta ja toisaalta emme voi myöskään tietää miltä tuntuu pelko, jos emme ole tunteneet rohkeutta. Lasta tulisi kannustaa rohkeuteen, sillä hän tarvitsee onnistumisen kokemuksia myös pelkojensa voittamisesta. (Peltonen 2005c, 135.)

Rohkeutta käsittelevässä tuokiossa samanlaisena pysyvän alkupiirin lisäksi valitsimme raamatunkohdan Daavidista ja Goljatista. Mielestämme kertomus on Raamatun tunnetuimpia ja samalla kertoo rohkeudesta. Lapset pitävät jännityksestä

ja tässä kertomuksessa sitä riittää. Rohkeudentunne tulee myös hyvin esille kertomuksessa, koska Daavid uskalsi puolustaa omaa kansaansa sekä joukkoja taistellessaan hurjaa Goljatia vastaan.

Toimintaosioon suunnittelimme mysteerilaatikko-radan, jossa lapset asetetaan jännittävään ja uuteen tilanteeseen, pistämään kätensä laatikkoon, jonka sisältöä he eivät näe. Isommille lapsille voidaan luoda tilanteesta mielikuvia, että laatikoissa on jotakin jännittävää, jolloin rohkeus konkretisoituu tekemisessä. Ovatko lapset tarpeeksi rohkeita tunnustelemaan objekteja laatikossa, johon eivät näe. Pienemmille lapsille voidaan luoda lempeämpiä mielikuvia, jotta jännitys ei käy voittamattomaksi.

Loppupiiriin valitsimme ”Leijonaa mä metsästä” -laulun, joka sivuaa aiheitamme jännityksen ja laulun päähenkilön rohkeuden kautta.

6.3.6 Toimintatuokio 6: Häpeä

Teologian tohtorin Ben Malisen mukaan häpeä ilmenee maailmanlaajuisena ilmiönä riippumatta ihonväristä, uskonnosta tai elintavoista. Häpeän synty ja ilmaisu näyttäytyvät aivan eri tavalla eri kulttuureissa. Erilaisuus aiheuttaa häpeän tunnetta kaikissa maailman kulttuureissa. Erilaisuutta ei osata käsitellä samalla tavalla joka kulttuureissa ja sen takia sitä hävetään. (Malinen 2012, 7–9.)

Häpeä on voimakas ja haastava tunne, jonka käsittelyssä lapsi tarvitsee aikuisen apua. Häpeän tunnetta lapsi voi kokea muun muassa silloin, jos hänet torjutaan tai tuomitaan toisten lasten toimesta. Häpeän tunteelle on luonteenomaista, että lapsesta tuntuu, että on vääränlainen tai ei kelpaa sellaisena kuin on. (Juusola 2015, 77.) Jos lapsi kokee toistuvasti, ettei saa hyväksyvää vastavuoroisuutta, voi hän herkistyä kokemaan häpeää (Jalovaara 2005, 20).

Aloitushetki alkaa edellisten tuokioiden tapaan. Toimintaosuus koostuu kahdesta osasta kuten muutkin tuokiot. Ensimmäinen pidetään Jeren ohjaaman tarinatuokio, jossa aiheena on häpeästä kertova tarina. Emme löytäneet sopivaa raamatunkohtaa

häpeäntunteeseen. Pyörittelimme muutamaa raamatunkertomusta mieles-
sämme, mutta ne eivät sopineet yhtä hyvin kuin kyseinen valitsemamme kerto-
mus. Lapsille olisi ollut vaikea selittää miten tarina liittyy häpeään, vaikka se olisi
kuvannut juuri häpeän tunnetta. Päädyimme kertomaan häpeäntunteeseen sopi-
van tarinan, joka mielestämme sopi tähän tuokioon paremmin.

Toisena toimintaosuutena Maijun ohjaama piirustushetki, jossa lapset piirtävät
oman kuvansa paperille ja vertailevat kuvia toistensa kanssa. Tarkoituksena on
havainnollistaa edellisen tarinan sanomaa: kaikki ovat ainutlaatuisia ja erilaisia.

Lopetushetkeen valitsimme vielä toimintaa. Suunnittelimme musiikintunnistusei-
kin, jossa ohjaaja soittaa erityylisiä musiikkikappaleita esimerkiksi Cd-levyltä.
Lapset kertovat mikä tunne heille musiikista tulee mieleen. Ohjaaja voi valita rau-
hallista, nopeatempoista, mahtipontista, iloista tai surullista musiikkia, mutta mah-
dollisimman erilaista, jotta kontrastia syntyy. Tarkoituksena on jälleen herättää
lasten luovaa ajattelua. Lisäksi lopetuksessa käydään läpi lasten tuntemuksia
kuudesta tunnetaitotuokiosta.

6.4 Yhteistyötahon arviointi

Teimme yhteistyötahollemme, päiväkotia Petralle, palautekyselyn toteuttamis-
tamme tuokioista sekä suunnitelman sisällöstä. Tuokioitamme olivat seuraam-
massa päiväkodin lastentarhaopettaja sekä lastenhoitaja, jotka myös arvioivat
tunnetaitotuokiosuunnitelmamme ja sen pohjalta toteuttamamme ohjaustuokiot.
Yhteistyötahon arviointi on tärkeää työmme kannalta, jotta voimme peilata omia
havaintojamme yhteistyötahon havaintoihin.

Ohjaustuokiot olivat yhteyshenkilöidemme mukaan luontevia ja ”leppoisia”, vaikkakin valitsemamme aihepiiri olikin haastava. Vaikka osa lapsista oli tuttuja Maijulle, tuokioiden haasteena mainittiin ohjaajien vieraus lapsille; lapset olisivat saattaneet heittäytyä paremmin, jos tuokiot olisi pitänyt lapsille tuttu ohjaaja.

Ohjaustavastamme positiivisesti nousi lempeä ja rauhallinen tapamme olla lasten kanssa. Ohjaus painottui enemmän Maijulle ja Jeren olisi toivottu ottavan enemmän roolia ja vastuuta siitä. Arvioinnissa myös todettiin, että vielä asteen aktiivisempi ja innostavampi ohjaus olisi voinut saada lapsia lisää mukaan toimintaan.

Kysyttäessä toiminnan sopivuudesta juuri 3–5 -vuotiaille, olisivat päiväkodin työntekijät toivoneet meiltä hieman helpompia kysymyksiä tuokioiden alussa. Aiheen konkretisointi ennen keskustelua jäi vajaaksi ja sen painottaminen tuokioiden alussa olisi niin ikään myös saattanut auttaa saamaan lapsia mukaan. Kaikki tunteet eivät näin ollen avautuneet lapsille keskustelun kautta. Ohjauksen kannalta olisi ollut hyvä heittäytyä vielä rohkeammin aiheeseen esimerkiksi omien esimerkkien, draaman sekä liikkeen avulla.

Tiedustelimme myös kehittämissuhteita tuokioiden osalta ja yhteistyötahon puolesta kumpusi ajatus, että yksi tunnetuokiota kohden olisi ollut selkeämpi lasten hahmotuksen kannalta. Kahden tunteen paketit ovat yhdessä liian massiivinen yhdistelmä yhden tuokion sisällöksi, että ne ovat liian vaikeita lapselle. Toiveena oli myös, että tuokioissa olisi enemmän konkreettista materiaalia tuokioihin, kuten kuvia, nukkeja ja näytelmiä.

Tunnetaitotuokioiden rakenne sai työelämäyhteistyökumppanilta hyvää palautetta. Tuokioilla oli selkeä jaksotus, jossa on aloitus, toiminta ja lopetus. Eri-laisten toimintatapojen käytöstä saimme myös kiitosta. Aktiivisen toiminnan tuoma vastapaino keskustelulle ja kuuntelemiselle oli tärkeää. Näitä toivottiin vielä reilusti lisää.

Saimme erityisesti kiitosta lasten ja aikuisten arvostavasta kohtaamisesta. Suunnitelmaamme yhteistyötaho aikoo myös hyödyntää toiminnassaan yhdessä muiden tunnetaitomateriaalien kanssa profiloitujen tuokioiden ryhmän taitojen ja tarpeiden mukaan.

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä -kirjassa mainitaan, että kehittämisaiheisissa opinnäytetöissä tulee antaa suostumus siihen, että yhteistyötahon tietoja käsitellään ja prosessoidaan. Työn etenemisen suhteen olisi suotavaa myös informoida ja pitää yhteyttä ajantasaisesti yhteistyötahoon. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 12.) Opinnäytetyöprosessin alussa hankimme tutkimusluvan Päiväkoti Petraan. Sovimme yhteistyösopimuksessa opinnäytetyötä koskevasta yhteistyöstä. Pidimme yhteyttä päiväkodin henkilökuntaan koko prosessin ajan. Sovimme ensitapaamisessa tuokioidemme ajankohdat, ottaen huomioon heidän toiveensa ajankohdista.

Tuotimme päiväkotiin tunnetaitotuokiosuunnitelman, jota tullaan hyödyntämään tulevaisuudessa päiväkodin tunnetaitokasvatuksessa. Olemme tehneet työmme rehellisesti ja huolellisesti, niin kuin Ojansalo, Moilanen ja Ritalahti (2009, 48) kirjassaan kehottavat. Tähtäsimme edellä mainittuihin tavoitteisiin koko työn tekemisen aikana. Olemme myös tuoneet opinnäytetyötä koskevat puutteet avoimesti esille.

Olimme opinnäytetyötä tehdessämme lähdekriittisiä. Opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä olemme valinneet lähdekirjallisuutta vertaillen ja arvioiden. Olemme myös lähteistäneet kirjoittamamme tekstin Diakonia-ammattikorkeakoulun laatimien ohjeiden mukaan. Lähteiden käytöstä olemme myös saaneet apua ohjaavilta opettajilta, jotka tarkastivat yksilönohjauksessa lähteitämme.

Olemme pitäneet yhteisistä sopimuksista kiinni koko prosessin ajan. Toiminnassamme olemme kunnioittaneet salassapitovelvollisuutta. Emme ole luvatta levittäneet meille kantautunutta tietoa päiväkodin ulkopuolella. Myös sähköpostitse käytävät asiat ovat olleet ainoastaan meidän ja yhteistyötahon välisiä. Kukaan ulkopuolinen ei ole päässyt viestejä lukemaan.

Ilmoitimme myös lasten vanhemmille tulevasta työskentelystä etukäteen kirjeitse. Halusimme olla varmoja, että vanhemmat antavat suostumuksen siihen, että heidän lapsensa osallistuvat ohjaamaamme toimintaan. Kirjeessä esittelimme myös itsemme ja kerroimme opinnäytetyön aiheesta. Lähetimme päiväkodin henkilökunnalle tämän kirjeen, jonka he jakoivat lasten vanhemmille.

7.2 Oman työskentelyn arviointi ja ammatillinen kasvu

Toimintatuokiomme sujuivat suunnitelmamme mukaan ja pääosin onnistuivat. Lapset suhtautuivat meihin hyvin, ottaen huomioon, että olimme heille tuntemattomia. Lapsia jännitti uusien ihmisten ohjaamat tuokiot, mutta jännitys katosi toiminnan alettua. Jokaisen tuokion alussa jännitys aina hillitsi lapsia heittäytymästä täysin toimintaan, mutta heittäytyminen kasvoi toimintatuokioiden edetessä. Ryhmä pysyi jokaisella ohjaukerralla kontrollissamme.

Haasteellisen tuokioiden ohjaamisesta teki tuokioiden sijoittuminen aamuun kello 9-10. Vaikka koteihin oli ilmoitettu tuokioistamme ja toivottu lasten paikalla oloa ajoissa, tuli jokaisella ohjaukerrallamme lapsia ryhmään kesken toiminnan. Tämä keskeytti niin lasten kuin meidänkin keskittymisemme toimintaan ja vaikeutti aiheen sisäistämistä kesken tulleiden lasten kohdalla. Emme voineet jättää kesken tulleita lapsia pois tuokioista, sillä tunnetuokiot järjestettiin pienryhmätyöskentelynä samaan aikaan toisten pienryhmien kanssa. Keskeytyksistä selvitettiin kuitenkin hyvin lastentarhaopettajan ja lastenhoitajan avustuksella.

Ryhmäkoko oli mielestämme hyvä. Lapsia oli jokaisella ohjaukerralla vähemmän kuin sopimamme kymmenen, kuitenkin joka kerralla yli viisi. Valitsimme ryhmään kymmenen lasta, koska tiesimme, että on erittäin epätodennäköistä, että kaikki olisivat paikanpäällä yhdessä.

Toiminnan sisältöön olimme resurssiemme puitteissa tyytyväisiä. Kokosimme yhteen erilaisia toiminnallisia menetelmiä, joista valitsimme parhaimmat tunnetaitotuokiosuunnitelmaan. Jaoimme toimintaosuudet siten, että Maiju ohjasi pedago-

giset osuudet ja Jere puolestaan paneutui kristilliseen näkökulmaan ja sen toteuttamiseen tuokioissa. Toiminnan sisällössä olisi ollut vielä kehitettävää, mutta kiireinen aikataulu tuotti ongelmia suunnitelmaa tehdessä. Liikkumavaraa aikataulussa ei ollut lainkaan ja se kostautui suunnitelmaa rakentaessa samaan aikaan teoriapohjan kanssa. Koimme tuokiot kuitenkin onnistuneeksi kokonaisuudeksi, johon lapset, Petran työntekijät ja me olimme tyytyväisiä. Palautteen saamisen jälkeen tunnistimme heti kehitysideat oikeiksi. Lapsilta kerätty palaute oli pääosin positiivista, mikä loi meille onnistumisen kokemuksen.

Haasteita meillä oli koko opinnäytetyöprosessin ajan. Vaikka opinnäytetyö oli pitkä prosessi, sen työstäminen osoittautui meille tärkeäksi kasvunpaikaksi. Aiheen laajuuden vuoksi aiheajaukset tuntuivat haastavilta, sillä käsitteet olivat sidoksissa toisiinsa. Teoriapohjan rajaaminen avainkäsitteisiin tuottikin tämän vuoksi hieman ongelmia. Tietoa aiheesta löytyi myös valtavasti, joten sen sisäistämiseen ja jäsentelyyn kului paljon aikaa myös toiminnan toteutuksen jälkeen. Teoriapohjan jäsentyessä aihe kuitenkin avautui ja koimme oivalluksia muun muassa siitä, kuinka limittäin sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen käsitteet sijoittuvat ja kuinka ne ovat molemmat keskeisessä roolissa tunnetuokioita suunnitellessa ja toteuttaessa.

Meillä kummallakin on eri suuntautumisvaihtoehto opinnoissamme, mutta emme kokeneet sen haittaavan opinnäytetyön tekemistä – päinvastoin, opinnäytetyömme sai uniikin näkökulman kun Jerellä on kirkollinen ja Maijulla puolestaan varhaiskasvatuksellinen suuntaus. Petrassa työntekijät olivat iloisia, kun saivat kaksi opiskelijaa eri suuntautumisvaihtoehdoilla. Työskentelymme kristillisessä päiväkodissa osoittautui toimivaksi.

Aikataulutuksen suhteen olemme olleet erittäin nopeita. Suunnitteluvaiheessa jo mietimme mikä olisi potentiaalinen opinnäytetyön valmistumispäivämäärä. Kesä tuotti meille pienen tauon opinnäytetyöprosessin tiimoilta, koska olimme kummatkin koko kesän töissä. Heti syksyn alettua jatkoimme opinnäytetyön tekemistä. Aikataulutus tuotti myös alussa ongelmia, koska Petran väki toivoi, että saisimme tuokiot pidettyä huhtikuun aikana. Kaikkien tuokioiden valmisteluun käytimme aikaa noin kaksi viikkoa.

Itsearvioinneissamme nousi ylös opinnäytetyöprosessin aikana opitut uudet asiat. Jere koki prosessin välillä erittäin raskaana työnteon ohessa. Toisaalta hän myös arvioi kokemuksen antaneen työkaluja työelämässä selviytymiseen. Maiju koki, että tunnetaitojen käsitteleminen opinnäytetyön aiheena loi hyviä toimintamalleja tulevaisuuteen sosionomi-lastentarhanopettajan työhön. Lähdekriittisyys ja tiedonetsintäkyvyt ovat kehittyneet prosessin aikana paljon molemmilla.

Jere työsti opinnäytetyötämme pääasiassa vapaapäivinä ja vapaa-ajallaan. Varsinaista opintovapaata hän ei pystynyt työstään pitämään, toisin kuin Maiju. Sovimme yhdessä kuitenkin, että tehtävät tulee tehdä annettuihin päivämääriin mennessä ja siitä pidimme yhdessä hyvin kiinni.

Haasteellisinta Jerelle tässä työssä oli se, ettei diakoniseen sosiaalityön koulutusohjelmaan kuulu lapsi- ja perhetyötä ollenkaan. Diakoniatyöntekijän työnkuvaan kuuluu myös perhetyö, jossa työskennellään perheiden ja lasten kanssa. Jere on päässyt viransijaisuutta tehdessään työskentelemään seurakunnan järjestämissä perhekerhoissa. Jere oli ennen opinnäytetyöprosessin aloittamista tehnyt yhden harjoittelun päiväkodissa, joten hänellä oli myös käsitys päiväkotiympäristössä tehtävästä työstä. Toisaalta diakonisen sosiaalityön koulutusohjelma oli Maijulle vieras ja näkökulmien liittäminen yhteen tuntui alkuun sekavalta.

Koimme palkitsevana, että aihetta käsiteltyämme opimme myös tunnistamaan omia tunnekokemuksiamme paremmin ja käsittelemään niitä arjessa. Jere koki myös Raamatun auenneen uudella tavalla tunteiden näkökulmasta. Työstä on siis ollut myös paljon hyötyä omien tunnetaitojemme kehityksessä.

Oman persoonan käyttö ja heittäytyminen olivat suuressa roolissa toiminnan toteutuksessa. Tämän koimme haasteena, sillä jännitimme molemmat ohjaustilanteita. Jännitystämme lievensi ajatusmalli siitä, ettei epäonnistuminen haittaa, vaan se antaa kehitykselle mahdollisuuden. Toteutuksen lomassa syntyikin kehitysehdotuksia ja oivalluksia, kuinka asiat voitaisiin tehdä toimivammiksi.

Tunnetaitotuokiosuunnitelma oli onnistunut kokonaisuus, koska yhteistyötaho tulee käyttämään tuottamaamme materiaalia opetuksessaan. Onnistuneen suunnitelmasta teki myös sen toimivuus käytännössä. Suunnitelmassa on tilaa soveltaa peruskaaviota niin, että pitää kaavan samana, mutta vaihtaa käytettäviä menetelmiä tarpeen mukaan. Tämä on tärkeä ominaisuus, koska tunnetaitojen opetuksessa käytettävät menetelmät tulee suhteuttaa lapsiryhmän tasoon. Työelämän yhteistyötaho sai myös lisää uusia menetelmiä, joita heillä ei aikaisemmassa tunnetaito-opetuksessa ole käytetty.

LÄHTEET

- Ahvenainen, Ossi; Ikonen, Oiva & Koro, Jukka 1994. Erityispedagogiikka 2, Eri-tyiskasvatuksen käytäntö. WSOY
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. C, Katsauksia ja aineistoja 17. Helsinki.
- Hannukkala, Marjo; Kosonen, Susanna; Marjamäki, Elina & Törrönen, Soile 2015. Lapsen mieli – Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen Mielenterveysseura.
- Happo, Iiris 2008. Sosionomit sosiaalialan työkentällä 7. sosionomin (AMK) osaaminen ja osaamishaasteet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 99–114. Verkkojulkaisuna: http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Hakutoimisto/Kev%C3%A4t_2011_NUKO/sote/Viinamaki_A_2_2008.pdf
- Jalovaara, Esko 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Helsinki: Pilot kustannus
- Jarasto, Pirkko & Sinervo, Nina 2000. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus.
- Juusola, Mervi 2015. Hyvän kaveruuden avaimet. Helsinki: Voimakirja.
- Järvenpään kaupunki i.a.a. Tervetuloa tutustumaan Järvenpään varhaiskasvatukseen. Viitattu 20.4.2016. http://www.jarvenpaa.fi/--_Varhaiskasvatus_--/index.tmpl?sivu_id=6222
- Järvenpään kaupunki i.a.b. Liikkuva lapsuus Järvenpäässä – tiedote 2014. Viitattu 20.4.2016 http://www.jarvenpaa.fi/attachments/text_editor/3992.doc
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus
- Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi 2008a. Lapsella on oikeus omaan uskontoon. Teoksessa Tiina Kangasmaa, Heljä Petäjä &

- Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen: uskonnolliskatsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lastenkeskus, 39–41.
- Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Helvi & Vuorelma, Päivi 2008b. Lapsen uskonnollinen kehitys. Teoksessa Tiina Kangasmaa, Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 42-46.
- Kantola, Ilkka 2003. Lapsityön teologian edellytyksiä. Teoksessa Leena Heino-nen; Juha Luodeslampi & Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön kä-sikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 105-117.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Keski-Uudenmaan kristillinen päiväkotikielitoiminta Petra 2015. Toimintasuunnitelma 2015–2016. Lähde tulosteena.
- Kinnunen, Saara 2011. Lapsen usko. Miten tukea lapsen hengellistä kasvua? Helsinki: Uusi tie.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan PDF-julkaisu. Viitattu 6.11.2016. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/e73d2cf964dfc5276b6aa090a03953c4/1478550241/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>
- Komulainen, Jyrki 2008. Miksi tarvitsemme uskontokasvatusta? Teoksessa Tiina Kangasmaa, Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 29.
- Kullberg-Piilola, Tarja 2005a. Pettymys ja suru. –”Musta tuntuu pahalle!”. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat, 115–127.
- Kullberg-Piilola, Tarja 2005b. Sisarkateus. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat, 161–170.

- Kullberg-Piilola, Tarja 2005c. Viha ja kiukku –”Mä inhoon sua!”. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksu. Helsinki: LK-kirjat, 93 –108.
- Kurvinen, Auli; Neuvonen, Sohvi; Sivén, Tuula; Vartiainen, Jari; Vihunen, Riitta & Vilén, Marika 2013. Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.
- Lahtela, Markku 1971. Sinapin siemen. Helsinki: Weilin + Göös.
- Mahkonen, Sami 2016. Varhaiskasvatuslaki. Helsinki: Edita
- Malinen, Ben 2012. Häpeän monet kasvot. Helsinki: Kirjapaja.
- Malouff, John & Schutte, Nicola S. 2007. Activities to Enhance Social, Emotional, and Problem-solving Skills: Seventy-six Activities That Teach Children, Adolescents, and Adults Skills Crucial to Success in Life. Viitattu 24.11.2016. Saatavissa <http://www.nelliportaali.fi>, EBSCO Academic Search Premier –aineisto.
- Mattila, Antti & Aarninsalo, Pekka 2009. Onnen taidot. Kohti hyvää elämää. Keuruu: Otava.
- Mattila, Sirkka 2008. Uskontokasvatuksen orientaatio. Teoksessa Tiina Kangasmaa, Heljä Petäjä & Päivi Vuorelma (toim.) Lapsenkaltainen: uskonnolliskatsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 62–68.
- Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. Mitä on kristillinen kasvatus? Teoksessa Jouko Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: Lasten keskus –kirjat, 63–82.
- Mäntymaa, Mirjami; Luoma, Ilona; Puura, Kaija & Tamminen, Tuula 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Duodecim 6/2003. PDF -tiedosto. Viitattu 24.11.2016. <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo93467.pdf>.
- Ojansalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät: Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.
- Opetushallitus i.a. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Viitattu 24.11.2016 http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla

- Peltonen, Anne 2005a. Ilo ja riemu –”Tää on tosi kivaa!”. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat, 109–114.
- Peltonen, Anne 2005b. Mustasukkaisuus ja kateus –”Et sä oikeesti välitä musta!”. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunne-muksuu. Helsinki: LK-kirjat, 137–146.
- Peltonen, Anne 2005c. Rohkeus ja pelko –”Tuu mukaan mua pelottaa!”. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat, 128–136.
- Peltonen, Anne 2005d. Tunnemuksuu ja Mututoukka –tunnetaito-ohjelmat. Teoksessa Kullberg-Piilola, Tarja & Peltonen, Anne. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat, 197–201.
- Piironen-Malmi, Ulla & Strömberg, Seija 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: SanomaPro
- Puustjärvi, Anita 2010. Uskonto ja lapsen mielenterveys. Teoksessa Martin Urbani, Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten Keskus, 157–168.
- Repo, Päivi 2015. Lasten ja nuorten mielenterveyttä voi parantaa arkisilla teoilla. Helsingin Sanomat verkkojulkaisu 30.1.2015. Viitattu 22.9.2016 <http://www.hs.fi/kotimaa/a1422510920728>
- Ruokonen, Inkeri 2007. Musiikki uskonnon opetuksessa. Teoksessa Juha Luodeslampi & Sari, Nevalainen (toim.) Opetan uskontoa alakoulussa. Helsinki: Lasten keskus, 199–211.
- Saarinen, Seija 2002. Uskontokasvatuksen juhlaa ja arkea. Teoksessa Seija Saarinen (toim.) Kaikille tilaa riittää: päivähoidon uskontokasvatus. Helsinki: Lasten keskus, 10–16.
- Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. Viitattu 5.4.2016. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>
- Tamminen, Tuula 2004. Olipa kerran lapsuus. Juva: WS Bookwell Oy.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2015. Varhaiskasvatus. Viitattu 6.4.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatustalvelut>

- Tirri, Kirsi 2001. Lapsen spiritualiteetti herkkyyttä toiselle todellisuudelle. *Pikkuväki* 2, 8–10.
- Turunen, Kari E. 2004. *Tunne-elämä*. Jyväskylä: Atena.
- Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36. Viitattu 14.5.2016. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi.
- Webster-Stratton, Carolyn 2008. *Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja*. Espoo: Profami Oy.
- Wright, Norman & Oliver, Gary 1998. Teoksessa Kivimäki, Heli & Oittinen, Riitta (toim.) *Lapsen tunteet*. Tampere: Kirjatoimi

LIITE 1: KIRJE VANHEMMILLE

HEI 3-5-VUOTIAIDEN PÄIVÄKOTILAISTEN VANHEMMAT!

Olemme kaksi sosionomi-opiskelijaa Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja toteutamme opinnäytetyötämme päiväkotia Petrassa ajalla 13.4.-28.4. Tuomme pitämään kolme toimintatuokiota 3-5-vuotiaille päiväkotilaisille tunnetaidoista kristillisessä ympäristössä. Aiheina jännitys/pelko, pettymys & onnellisuus. Jos lapsellanne herää kotona ajatuksia aiheistamme, kuuluisimme niistä mielellämme esimerkiksi sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin,

Maiju Valkama & Jere Laurila

(Yhteydenotot ja kysymykset: maiju.valkama@student.diak.fi)

LIITE 2: PALAUTEKYSELY

Hei!

Olisimme erittäin kiitollisia, jos voisitte vastata tähän pieneen palautekyselyymme koskien toteuttamiamme ohjaustuokioita päiväkodissanne, sekä niiden pohjalta syntynyttä suunnitelmaa. Kyselyn pohjalta laadimme raporttiimme arvion, jonka yksi osa on yhteistyökumppanin tyytyväisyys tuotteeseemme. Toivoisimmekin, että löytäisitte hetken kiireen keskellä vastataksenne palautelomakkeeseemme 26.8.2016 mennessä.

Kysymykset:

1. Olivatko ohjaustuokiot mielestänne luontevia?
2. Onnistuiko ohjaajien ja lasten kohtaaminen mielestänne hyvin?
3. Kuinka ohjaajat mielestänne ottivat lapsen kehitystason huomioon ohjauksessa?
4. Mitä kehitettävää näette ohjauksen toteutuksessa? Olisitteko toivoneet jotain lisää?
5. Mitä hyviä käytäntöjä ohjaustuokioissa käytettiin?
6. Ruusut ja risut suunnitelmasta:
  - mitä olisitte toivoneet lisää?
  - mitä hyvää?
  - aiotteko hyödyntää suunnitelmaa tunnetaitojen opetuksessa?

Kiitämme yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,

Maiju Valkama & Jere Laurila

LIITE 3: TUNNETAITOTUOKIOSUUNNITELMA

TUNNETAITOTUOKIOSUUNNITELMA 3-5-VUOTIAILLE.

SISÄLLYS

1 JÄNNITYS ja PELKO.....	50
2 PETTYMYS ja SURU.....	52
3 ONNELLISUUS ja ILO.....	53
4 KATEUS ja VIHA.....	57
5 ROHKEUS.....	60
6 HÄPEÄ.....	64

1 JÄNNITYS/PELKO

AIHE:	JÄNNITYS/PELKO	(tutustumiskerta) Kesto: n.30min
ALOITUS:	Alkupiiri, jossa tutustutaan ohjaajiin ja toisiin lapsiin (jos vieraita).	Esimerkkikysymyksiä päivän aiheesta: - millaisissa tilanteissa voi ihmistä jännittää? - mikä on pelottavaa? - kuinka voi auttaa kaveria, jota pelottaa? - mitä pitää tehdä jos pelottaa tai jännittää?
TOIMINTA:	Toiminta 1: Raamatun kertomus opetuslapsista myrskyssä (kts. sivu 4)	Toiminta 2: Jännitystanssi: -tarvikkeet: kehärumpu ja marakassi/kulkuset (kts. sivu 4)
LOPETUS:	Loppurentoutus: -tarvikkeet: ohuita huiveja ja rauhallista musiikkia (esimerkiksi nukkarista)	Loppupiiri: -yhteislauluna ”Jumalan kämmenellä” –virsi -lasten ajatuksia tuokiosta -mikä oli kivointa? -peukkuäänestys toiminnoista

TOIMINTA1/TARINA:

Jeesus on ollut koko päivän parantamassa sairaita. Illalla hän sanoo opetuslapsilleen: "Nyt lähdemme vastarannalle". Jeesus ja opetuslapset asettuvat veneeseen, Jeesus veneen taka-osaan. Vene lähtee liikkeelle ja aallot liplattavat hiljalleen (kankaalla tehdään pieniä aaltoja). Päivästä väsyneenä Jeesus nukahtaa.

Yhtäkkiä nousee kova myrsky (kankaalla tehdään korkeita aaltoja). Aallot lyövät korkeina ja vettä tulee veneeseenkin. Vaikka opetuslapset ovat kokeneita veneilijöitä, myrsky on niin kova että he pelkäävät veneen uppoavan. Hätääntyneinä he menevät herättämään Jeesusta ja sanovat: "Opettaja, etkö näe että me hukumme!" Silloin Jeesus nousee seisomaan ja nuhtelee tuulta ja aaltoja: "Vaike, ole hiljaa!" Tuuli tyyntyy heti ja tulee aivan tyyntä (lakana lasketaan lattialle).

Jeesus sanoo: "Miksi teillä on niin vähän uskoa? Eihän teidän tarvitse pelätä kun olette minun kanssani." Opetuslapset olivat hämmästyneitä ja peloissaankin. He kyselivät toisiltaan: "Millainen mies tämä oikein on, jota me seuraamme? Häntähän tottelevat tuuli ja aallotkin." (Seikkailen läpi Raamatun, 54.)

TOIMINTA2/JÄNNITYSTANSSI:

Ohjaajalla kehärumpu ja marakassi tai kulkuset. Ensin hiippaillaan kehärummun tahtiin ja kun marakassi alkaa soimaan, ravistellaan käsiä ja jalkoja niiden rentouttamiseksi. Leikin tarkoituksena antaa ratkaisuja lapsille jännittäviin tilanteisiin.

2 PETTYMYS/SURU

AIHE:	PETTYMYS/SURU	Kesto: n.30-45min
ALOITUS:	Alkupiiri: -palautetaan muistiin edellisen kerran aihetta -alustetaan uusi aihe ja tuokion sisältö lapsille keskustelun avulla.	Esimerkkikysymyksiä tuokion aiheesta: - Mitä pettymys on? -Miltä pettynyt ihminen näyttää? -Miten surullista ihmistä voi lohduttaa? -Kuka lohduttaa sinua? -Millaisessa tilanteessa olit viimeksi surullinen tai pettynyt? -Jos pettymys tai suru olisi jonkun väristä, minkä väristä se olisi?
TOIMINTA:	Toiminta 1: Rukous linkkinä jumalaan -pettymyksen/surun hetkellä voi turvautua rukoukseen -lapset voivat keksiä ohjaajan avustuksella rukouksen.	Toiminta 2: Pettymyskuvan maalaus: -Lapset saavat valita, minkä värisiä pettymys ja suru heistä ovat ja maalata ne paperille. Odotetaan hetki maalausten kuivumista, jonka jälkeen maalaukset esitellään toisille ryhmäläisille. -tarvikkeet: vesiväritarvikkeet, paperia
LOPETUS:	Loppupiiri: -pettymysmaalausten esittely (vapaaehtoinen)	-peukkuäänestys toiminoista (mikä oli kivointa jne.)

3 ONNELLISUUS/ILO

AIHE:	ONNELLISUUS/ILO	Kesto: n.30-45min
ALOITUS:	Alkupiiri: -palautetaan muistiin edellisen kerran aihetta -alustetaan uusi aihe ja tuokion sisältö lapsille keskustelun avulla.	Esimerkkikysymyksiä tuokion aiheesta: -mitä onnellisuus on? -miltä onnellisuus tuntuu kehossa/mielessä? -miten voisit tehdä toisen ihmisen iloiseksi? -miltä iloinen ihminen näyttää?
TOIMINTA:	Toiminta 1: Yhteinen kiitosrukous (kts. sivu 7)	Toiminta 2: -parin hyvät ominaisuudet (kts. sivu 7.) -Lasten lempileikki
LOPETUS:	Loppupiiri: -Yhteislauluna ”Rukous on silta” –laulu sekä ”Minun ystäväni” (sanat löytyvät sivuilta 8 ja 9)	-peukkuäänestys toiminnoista (mikä oli kivointa jne.)

TOIMINTA1 /KIITOSRUKOUS:

Kerätään jokaiselta lapselta jokin asia, josta he ovat kiitollisia ja jotka tekevät heidät iloiseksi ja onnelliseksi tai asioita jotka ovat heistä kivoja. Ohjaaja voi antaa esimerkin, mistä on itse kiitollinen ja johdatella lapsia aiheissa, jos lapsen on vaikeaa keksiä kiittolisuuden aihetta. Ohjaaja kerää aiheet ylös ja kasaa lasten kanssa rukouksen kokoon. Lapset voivat piirtää omat aiheensa paperille. Kiitosrukous liimataan kartongille ja laitetaan seinälle lasten kuvien keskelle.

TOIMINTA2/PARIN HYVÄT OMINAISUUDET:

Jaetaan lapset pareihin ja sijoitetaan parit eripuolille huoneita, jotta kaikki saavat työrauhan (aikuiset kiertävät kuuntelemassa pareja). Parit saavat ensin miettiä millainen on hyvä kaveri. Tämän jälkeen he kertovat parilleen, mitä kivoja ominaisuuksia hänessä on. Kun parit ovat valmiita, palataan piiriin ja kerrotaan parien oivallukset muille ryhmäläisille.

LEMPPARILEIKKI:

Leikitään lasten toiveleikki, josta he pitävät.

"Rukous on silta"

Joskus sisimpäämme kasvaa ilon kukkamaa.

Kaikki on niin hyvin, että ihan naurattaa.

Silloin tuntuu, että rukouskin siivet saa.

Taivaan Isän luokse kiitoslaulu kohoaa.

Rukous on silta luokse Jumalan.

Rukous on polku luokse auttajan.

Rukous on lintu, joka lentää taivaaseen.

Rukous tuo rauhan sydämeen.

Joskus synkkä pelko hiljaa hiipii sydämeen.

Moni kantaa huoliensa aivan yksikseen.

Pimeydenkin läpi kulkee rukouksen tie.

Älä yksin pelkää - huolet Jumalalle vie.

Rukous on siltä luokse Jumalan.

Rukous on polku luokse auttajan.

Rukous on lintu, joka lentää taivaaseen.

Rukous tuo rauhan sydämeen.

Älä turhaan luule. ettet osaa rukoilla.

Rukoukseen ei tarvitakaan paljon sanoja.

Taivaan Isä kuulee pienen huokauksenkin.

Tarpeesi Hän tietää sinuakin paremmin.

Rukous on silta luokse Jumalan.

Rukous on polku luokse auttajan.

Rukous on lintu, joka lentää taivaaseen.

Rukous tuo rauhan sydämeen.

Jukka Salminen & A-M. Kaskinen

"Minun ystäväni"

*"Minun ystäväni on kuin villasukka, joka talvella lämmittää.
Minun ystäväni on kuin niitynkukka, joka saa minut hymyilemään.*

*Ota kädestä kiinni, tule kanssani rantaan, vien sinut katsomaan.
Kuinka aurinko laskee puiden taakse, ja saa taivaan punertamaan.
Minä olen vielä pikkuinen, ja siksi tahtoisin. Oppia tän´ maailman, paljon paremmin.
Ja kun mä sitten joskus, olen aikuinen. Niin toivon että oppimasta koskaan lakkaa en.*

*Minun ystäväni on kuin villasukka, joka talvella lämmittää.
Minun ystäväni on kuin niitynkukka, joka saa minut hymyilemään.*

*Ota kädestä kiinni, tule kanssani rantaan, vien sinut katsomaan.
Miten aurinko laskee puiden taakse, ja saa taivaan punertamaan.
Minä olen vielä pikkuinen, ja siksi tahtoisin. Oppia tän maailman paljon paremmin.
Ja kun mä sitten joskus, olen aikuinen. Niin toivon että oppimasta koskaan lakkaa en."*

säv.san. Petri Virtanen

4 KATEUS/VIHA

AIHE:	KATEUS/VIHA	Kesto: n.30-45min
ALOITUS:	Alkupiiri: -palautetaan muistiin edellisen kerran aihetta -alustetaan uusi aihe ja tuokion sisältö lapsille keskustelun avulla.	Esimerkkikysymyksiä tuokion aiheesta: -mitä kateus on? -mitä viha on? -miten kateellinen tai vihainen ihminen voi käyttäytyä? -millaisessa tilanteessa olit kun viimeksi olit kateellinen tai vihainen?
TOIMINTA:	Toiminta 1: Raamatunkohta 1. Moos. 37: 2–4, 12–28 (kts. sivu 11)	Toiminta 2: -Jähmettyneet tunteet (kts. sivu 12)
LOPETUS:	Loppupiiri: Rauhallinen rentoutuminen. Aikuiset voivat hieroa lasten käsiä ja jalkoja tennispalloilla. (myös lapset voidaan jakaa pareiksi hieromaan toisiaan tennispallolla) -tarvikkeet: musiikkia, tennispalloja	-peukkuäänestys toiminnoista (mikä oli kivointa jne.)

JOOSEF MYYDÄÄN ORJAKSI EGYPTIIN

Raamatunkohta 1. Moos. 37: 2–4, 12–28

Ohjaaja voi käyttää myös lasten Raamattua, joka on helpommin tulkittavissa. Voidaan myös käyttää piirroskuvia keskeisimmistä asian sisällöistä helpottaakseen kertomuksen ymmärrystä. Tärkeää on pysähtyä siihen kohtaan, jos kertomuksesta nousee esille kysymyksiä, joita lapset eivät ymmärrä.

Olemme tänään puhuneet kateudesta. Raamatusta löytyy myös tähän sopiva kertomus Vanhan Testamentin puolelta. Kuinka moni muistaa kertomuksen Joosefista, joiden veljet olivat kateellisia hänelle?

Jaakob oli vanha mies, joka sai pojan nimeltään Joosef. Joosefin veljet olivat todella kateellisia hänelle. Erityisesti siksi, koska isä rakasti Joosefia enemmän, kuin muita veljiä ja Jaakob teetti Joosefille mahtavan värikkään puvun. Muut veljet kulkivat likaisissa ja vanhoissa vaatteissa. Joosef paimensi lampaista yhdessä hänen veljiensä kanssa. Lapsille on hyvä kertoa, että kyseisen kohdan Joosef ei ole sama, joka mainitaan Jeesuksen ”maallisenä” isänä.

Joosef lähti isänsä käskystä etsimään ja katsomaan hänen muita veljiään, jotka olivat paimentamassa lampaista. Kun Joosef lopulta löysi veljensä Dotanista, hänen veljensä ottivat Joosefin kiinni ja repivät hänen vaatteensa päältä. Lopuksi he heittivät hänet syvään kaivoon. Veljet olivat niin kateellisia hänelle, että päättivät tehdä näin pelottavan tempun Joosefille. Illan tullen veljekset olivat syömässä ja näkivät, että suuri joukko kameleita ovat tulossa heitä kohti. Kameleiden kyydissä oli kauppiaita, joille veljet myivät Joosefin orjaksi Egyptiin.

Kateudella on suuria voimia. Kateus voi saada ihmisen tekemään pahoja tekoja toisille ihmisille. Veljetkin tekivät Joosefille ilkeän tempun, koska he heittivät hänet kaivoon. Joosefin isä ei kohdellut muita veljiä tasavertaisesti. Veljesten kateus Joosefia kohtaan tuntuu aivan ymmärrettävältä. Jokainen meistä on varmasti ollut kateellisia toisille. Jollain voi olla hienommat vaatteet, kuin toisella tai parempi ja hienempi lelu, kuin toisella. Aikuisetkin ovat kateellisia toisille joskus. Toisella voi olla enemmän rahaa kuin toisella tai hienempi auto kuin toisella. Jokaisella ihmisellä on omat vahvuutensa. Toiset ovat esimerkiksi parempia piirtämään, toiset pelaamaan jalkapalloa, toiset laittamaan ruokaa, toiset lukemaan. Jumala on luonut jokaiselle ihmiselle omat lahjakkuudet tiettyihin asioihin.

Olisiko kateudelle voinut olla kuitenkin jokin vaihtoehto? Olisivatko veljet voineet keskustella isänsä Jaakobin ja Joosefin kanssa ja kertoa oma mielipiteensä asiasta? Jos asiasta olisi keskusteltu kaikkien kanssa, eivät veljet olisivat olleet kateellisia Joosefille.

TUOKIO2/JÄHMETTYNEET TUNTEET:

Leikkijät liikkuvat rauhalliseen tahtiin ympäri tilaa, musiikki soi taustalla. Kun musiikki pysähtyy, ohjaaja sanoo jonkin tunnetilan. Leikkijät pysähtyvät paikoilleen ja jähmettyvät tunnetta esittäväksi ”patsaaksi”. Toisiin lapsiin ei saa koskea, leikin tarkoituksena on käyttää omaa vartaloa ja ilmettä tunteen kuvaamiseen.

5 ROHKEUS

AIHE:	ROHKEUS	Kesto: n.30-45min
ALOITUS:	<p>Alkupiiri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -palautetaan muistiin edellisen kerran aihetta -alustetaan uusi aihe ja tuokion sisältö lapsille keskustelun avulla. 	<p>Kysymyksiä tuokion aiheesta:</p> <ul style="list-style-type: none"> -mitä rohkeus on? -kuka on rohkein ihminen kenet tunnet? -
TOIMINTA:	<p>Toiminta 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Raamatunkohta 1. Sam. 17: 1–15, 32–50 (kts. sivu 14) 	<p>Toiminta 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Käsi mysteerilaatikkoon -tarvikkeet: -4-5 laatikkoa, huiveja tms. -vettä, pumpulia, muovailuvahaa, puupalikoita tms. laatikon täytteeksi. (kts. sivu 15)
LOPETUS	<p>Loppupiiri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -leijonaa mä metsästä -laulu (sanat sivulla 16) 	<ul style="list-style-type: none"> -peukkuäänestys (mikä oli kivointa jne.)

Raamatunkohta 1. Sam. 17: 1–15, 32–50

(Jos Raamatunkohta tuntuu kauhean pitkältä ja vaikealta, voidaan lukea ainoastaan jakeet 48-50. Jae 51 voidaan lukea tarvittaessa.)

Tänään olemme tuokiossa puhuneet rohkeuden tunteesta. Oletko sinä ollut joskus rohkea omasta mielestä? Ohjaaja voi kysellä erilaisia tilanteita ja kertoa esimerkiksi omasta rohkeuden tunteestaan.

Raamatussa myös on rohkeita ihmisiä ja yksi heistä on Samuelin kirjassa esiintyvä nuori poika Daavid. Kuinka moni teistä muistaa Daavidin ja Goljatin tappelun Raamatussa?

Daavid halusi taistella Goljatia vastaan ja puolustaa omaa kansaa/joukkoa, vaikka hän oli Goljatia todella paljon pienempi kokoisempi. Goljat oli Raamatun mukaan noin 3 metriä pitkä, eli siis todella pitkä.

Vaatii todella paljon rohkeutta, että uskaltaa taistella/tapella isompi kokoisempaa vastustajaa vastaan. **(Lapsille on hyvä mainita, että tappelu ei ole koskaan hyväksi, ei edes aikuisilla.)**

Aikuiset välillä joutuu tilanteisiin, jotka vaativat todella paljon rohkeutta. Jotkut ihmiset jännittävät esiintymistä, laulamista toisten edessä, jotkut pelkäävät hämähäkkejä ja jotkut taas pimeää. Jännittäviä satuja voi joskus kuulla tai elokuvia/piirrettyjä. Ne ovat vain satuja ja ohjelmia.

Daavidin ja Goljatin taistelu on yksi Raamatun ehkä tunnetuimpia kertomuksia. Joskus kuulee sanottavan, että tämä tappelu/tai tapahtuma on kuin Daavidin ja Goljatin kertomus. Yleensä siinä siis puhutaan, että pienempi maa voittaa suuremman. Voitte kuvitella vaikka, että leppäkerttu voittaisi suuren suuren karhun metsässä.

Raamatussa mainitaan viidennessä Mooseksen kirjassa: *”Olkaa lujia ja rohkeita! Älkää pelätkö älkääkä säikkykö heitä, sillä Herra, teidän Jumalanne, kulkee itse*

teidän kanssanne. Hän ei jätä teitä eikä hylkää teitä. ” (5. Moos. 31:6). Jumala kulki myös Daavidin matkassa ja auttoi häntä voittamaan suuren ja mahtavan Goljatin.

TOIMINTA2/MYSTEERILAATIKKO:

Ohjaaja valmistelee huoneeseen haluamansa määrän (esimerkiksi 4 tai 5) umpinaista laatikkoa, johon ei voi nähdä sisälle. Laatikoihin sisälle voi mielikuvituksen rajoissa laittaa mitä vain (kuitenkin turvallista) tavaraa, esimerkiksi vesikulhon, pumpulia, muoviluvahapalleroita tai hiekkaa. Laatikko peitetään huovalla tai huovilla ja lapset saavat vuorotellen kokeilla, mitä laatikko sisältää. Tämä saattaa olla herkälle lapselle erittäin jännittävää, joten ohjaaja on suuressa roolissa rohkaisemassa lapsia toiminnassa.

"LEIJONAA MÄ METSÄSTÄN"

Leijonaa mä metsästä, leijonaa mä metsästä.

Tahdon saada suuren, tahdon saada suuren.

Enkä pelkää ollenkaan, enkä pelkää ollenkaan.

Edessä on ruohikko, edessä on ruohikko.

Tiheä, viiltävä ruohikko, tiheä viiltävä ruohikko.

Sitä ei voi ylittää, sitä ei voi ylittää.

Sitä ei voi alittaa, sitä ei voi alittaa.

Sitä ei voi kiertää, sitä ei voi kiertää.

Täytyy mennä lävitse, täytyy mennä lävitse.

Viuh, viuh, viuh, viuh, viuh, viuh, viuh, viuh.

Leijonaa mä metsästä, leijonaa mä metsästä.

Tahdon saada suuren, tahdon saada suuren.

Enkä pelkää ollenkaan, enkä pelkää ollenkaan.

Edessä on suo, edessä on suo.

Märkä, upottava suo, märkä, upottava suo.

Sitä ei voi ylittää, sitä ei voi ylittää.

Sitä ei voi alittaa, sitä ei voi alittaa.

Sitä ei voi kiertää, sitä ei voi kiertää.

Täytyy pomppia mättäältä mättäälle,

täytyy pomppia mättäältä mättäälle.

Slurp, slurp, slurp, slurp,

slurp, slurp, slurp, slurp.

Leijonaa mä metsästä, leijonaa mä metsästä.

Tahdon saada suuren, tahdon saada suuren.

Enkä pelkää ollenkaan, enkä pelkää ollenkaan.

Edessä on joki, edessä on joki,

Kylmä, syvä joki, kylmä, syvä joki.

Sitä ei voi ylittää, sitä ei voi ylittää.

Sitä ei voi alittaa, sitä ei voi alittaa.

Sitä ei voi kiertää, sitä ei voi kiertää.

Täytyy mennä siltaa myöden, täytyy mennä siltaa myöden.

Tömps, tömps, tömps, tömps,

tömps, tömps, tömps, tömps.

Leijonaa mä metsästä, leijonaa mä metsästä.

Tahdon saada suuren, tahdon saada suuren.

Enkä pelkää ollenkaan, enkä pelkää ollenkaan.

Edessä on vuori, edessä on vuori.

Vuoressa on luola, vuoressa on luola.

Sitä ei voi ylittää, sitä ei voi ylittää.

Sitä ei voi alittaa, sitä ei voi alittaa.

Sitä ei voi kiertää, sitä ei voi kiertää.

Täytyy mennä luolaan, täytyy mennä luolaan.

Luolassa on pimeää, luolassa on pimeää.

Luolassa on kylmä, luolassa on kylmä.

Jotain pehmoista, jotain pehmoista.

Jotain karvaista, jotain karvaista.

liiiiik, leijona, iiiiiiik, leijona!

Ovi auki, ovi auki. Ovi kiinni, ovi kiinni.

Vihdoinkin kotona.

-FRÖBELIN PALIKAT

AIHE:	HÄPEÄ	Kesto: n.30-45min
ALOITUS:	Alkupiiri: -palautetaan muistiin edellisen kerran aihetta -alustetaan uusi aihe ja tuokion sisältö lapsille keskustelun avulla.	Esimerkkikysymyksiä tuokion aiheesta: -millaiselta häpeä tuntuu? -oletko koskaan nolostunut? -jos vahingossa rikkoo toisen lelun, millainen olo siitä tulee? Entä miten olo helpottuu?
TOIMINTA:	Toiminta 1: Ruma ankanpoikanen – satu (kts. sivu 21)	Toiminta 2: -oman kuvan piirtäminen -tarvikkeet: paperia, liidut (kts. sivu 21)
LOPETUS	Loppupiiri: -musiikki tunteiden tulkina: -tarvikkeet: -mahtipontista, hilpeää, surullista, rauhallista, nopeaa jne. musiikkia. (kts. sivu 21)	- peukkuäänestys (mikä oli kivointa jne.) -käydään läpi lasten tuntemuksia kuudesta tunnetaitotuokiosta

6 HÄPEÄ

HUOM! OHJAAJAN OMIA KOKEMUKSIA ON HYVÄ JAKAA, JOTTA LAPSET YMMÄRTÄVÄT HÄPEÄN TARKOITUKSEN.

TOIMINTA1:

Ruma ankanpoikanen -satu

Olipa kerran eräs viisas ja vanha ankaemo, joka oli rakentanut pesänsä niitylle lammien viereen. Yhtenä aurinkoisena kesäpäivänä se istui pesässä hautomassa muniaan. Se odotti malttamattomana uusien poikastensa syntymää.

Viimein munat alkoivat risahdella rikki. ”Piip, piip”, kuului pesästä, kun poikasta yksi toisensa jälkeen pisti päänsä esiin. Vain yksi munista pysyi ehjänä. ”Johan nyt”, hämmästeli ankaemo ja kierähti takaisin suuren munan päälle – sen oli jatkettava hautomista.

Viereisen pesän ankkamuorikin tuli ihastelemaan poikasia. ”Ovatpa ne suloisia kaikki”, se sanoi. Mutta silloin muori näki suuren munan. ”Hyvänen aika”, se päiviteli. ”Mikähän kalkkuna tuolta mahtaa kuoriutua?” Ankaemo loukaantui. ”Se on minun rakas poikaseni”, emo sanoi ja jatkoi päättäväisesti hautomista.

Lopulta suurinkin muna halkesi. Esiin kömpi iso ja harmaa poikanen. Ankaemo hämmästyi. ”Herttinen sentään, se on ihan erinäköinen kuin muut.” Sitten emo heltyi. Poikanen oli kuitenkin hänen omansa. ”Kyllä minä tämänkin uimaan opetan”, se tuumasi.

Seuraavana päivänä aurinko paistoi kirkkaalta taivaalta. Ankaemo kutsui kaikki kymmenen poikastaan koolle. ”Kvaak kvaak! Seuratkaa minua!”, se komensi ja johdatti poikueensa niityn poikki lammelle. Yksi toisensa jälkeen poikaset hyppäsivät veteen. Myös isoin ankanpoikanen molskahti veteen ja ui. ”Kyllä se uida osaa, vaikka iso onkin”, tuumasi ankaemo helpottuneena. ”Sillä on vahvat siivet ja suora ryhti, ja kun oikein tarkkaan katsoo, se on ihan komeakin”, pohti ankaemo.

Mutta muut ankat eivät olleet yhtä ystävällisiä. ”Hyvänen aika, miten ruma se on”, puuskahti eräskin anka poikasen nähdessään. ”Se ei ehkä ole kaunein

poikasista, mutta ui yhtä hyvin kuin muutkin”, ankkamo puolusteli. ”Sitä paitsi se on vahva. Ehkäpä siitä kasvaa jonain päivänä lammen vahvin ankka!”

Mutta ruma ankanpoikanen oli yksinäinen ja surullinen. Se ei viihtynyt lammi-kossa, sillä sitä kiusattiin päivästä toiseen. Edes sen omat sisarukset eivät puolustaneet sitä. Nekin häpesivät ruman ankanpoikasen ulkomuotoa.

Eräänä päivänä ruma ankanpoikanen päätti karata pois ankkalammelta. Se juoksi niityn laidalla olevalle aidalle. Aidalla istuvat pikkulinnut lennähtivät pois. ”Nekin pelästyivät minua, koska olen niin ruma”, ankanpoikanen ajatteli.

Ankanpoikanen jatkoi matkaansa, kunnes se tuli villihanhien asuinpaikalle. Hanhet eivät kuitenkaan halunneet ankanpoikasta parveensa. ”Mene muualle”, ne sanoivat. ”Sinä et kuulu joukkoomme.”

Ja niin ruma ankanpoikanen jatkoi matkaansa. Viimein se saapui pienelle jär-velle. Koko kesän ruma ankanpoikanen ui yksin järvessä. Muut linnut hyljeksivät sitä, koska se oli erilainen.

Eräänä päivänä ruma ankanpoikanen näki, miten valkeat joutsenet lensivät jär-ven yli. ”Voi, kunpa olisin itsekin noin kaunis“, se huokasi. Joutsenten mentyä se jäi pitkäksi aikaa katselemaan taivaanrantaan. ”Minäkin haluaisin joskus len-tää muiden lintujen kanssa, mutta kukaan ei varmasti kelpuuta minua mukaan”, se tuumi surullisena.

Syksyn tultua ruma ankanpoikanen ui yhä yksin järvessä. Viimein tuli niin kylmä, että järven jää jäättyi ja ankanpoikanen jäi siihen kiinni. Yhtenä aamuna eräs mies löysi elottoman linnun järven jäältä ja vei sen kotiinsa. Siellä se läm-peni ja virkosi takaisin eloon. Se ei kuitenkaan viihtynyt talossa, sillä se pelkäsi ihmisiä.

Kun kevät vihdoinkin koitti, ankanpoikanen huomasi kasvaneensa paljon isom-maksi ja vahvemmaksi. Se kohosi siivilleen ja päätti lentää kauas pois. Ennen

kuin se huomasi, se oli päätyttyä eräälle lammelle. Lammella ui kolme kaunista joutsenta. Ankanpoikanen ihaili niiden valkeita höyheniä ja pitkiä kauloja: joutsenet olivat kauneimpia lintuja, joita ankanpoikanen oli milloinkaan nähnyt.

Joutsenet lennähtivät ankanpoijan luokse. Ruma ankanpoikanen painoi päänsä alas, sillä se pelkäsi niiden olevan ilkeitä. Samalla se näki oman kuvansa lammen vedessä ja pelästyi. Se ei ollutkaan enää poikanen, vaan aikuinen lintu. Eikä se suinkaan ollut ankka, vaan uljas valkea joutsen!

Muut joutsenet tulivat sen luo ja tervehtivät sitä ystävällisesti. Lammelle tuli myös lapsia. ”Katsokaa, täällä on joutsenia”, lapset huusivat innoissaan. ”Tämä uusi on niistä kaikkein kaunein!”

Muut joutsenet kumarsivat sille kunnioittavasti. Ruma ankanpoikanen oli hämillään ja painoi päänsä alas. Se oli onnellinen ja nöyrän kiitollinen. Nuorempana sitä oli pilkattu ja hyljeksitty, mutta nyt sitä kehuttiinkin kauniiksi.

”En olisi koskaan uskonut, että voisin joskus olla näin onnellinen”, se ajatteli. Rumasta ankanpoikasesta oli kasvanut kaunis joutsen, ja se oli viimein löytänyt oman paikkansa maailmassa. Sen pituinen se.

TOIMINTA 2:

Lapset piirtävät oman kuvansa paperille ja vertailevat kuvia toistensa kanssa. Tarkoituksena on havainnollistaa edellisen tarinan sanomaa: kaikki ovat ainutlaatuisia ja erilaisia.

LOPPUPIIRI/MUSIIKKI TUNTEIDEN TULKKINA:

Ohjaaja soittaa erityyppisiä musiikkikappaleita esimerkiksi CD-levyltä. Lapset kertovat mikä tunne heille musiikista tulee mieleen. Ohjaaja voi valita rauhallista, nopeatempoista, mahtipontista, iloista tai surullista musiikkia, mutta mahdollisimman erilaisia, jotta kontrastia syntyy.